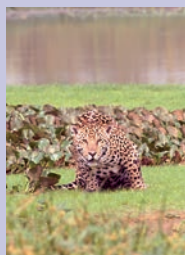


VÅRE
ROVDYR

Nr. 4/2007

Årgang 21





Forside:
Jaguar i Brasil.
Foto: Rune
Bjørnstad.



Bakside:
Bjørn skutt
i 1906 ved
Ormtjern-
kampen i
Gausdal. Historisk foto: Rands-
fjordmuseenes samlinger.



Side 100
En ring forteller



Side 102
Ulvens historie i Norge



Side 110
I jaguarens rike



Side 120
Bjørnen i Norge – mest kulturhistorie



Side 125
Kritisk for kattedyr



Side 128
Rop ikke ulv i utide

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Opplag
1.800

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728



Bjørne- haterne på krigsstien



Siden sist har det hendt et par tragiske hendelser for både folk og dyr. Spesielt sikter jeg til de to tilfellene i Sverige hvor jegere med løs hund ble angrepet av bjørn. Den 8. oktober ble en mann og hunden hans drept ved ei jegerhytte ca. en halv kilometer fra et boligområde. En uke senere preges landets aviser igjen av overskrifter som «skambitt av bjørn». To jegere med løs hund er blitt angrepet og bitt. I begge tilfellene er det naturlig å tro at nettopp løs hund har utløst forsvarsangrep fra bjørnen. I siste tilfelle skal visstnok hunden ha skremt bjørnen ut fra hiet den skulle sove i mens jegerne utenfor filmet. Da angrep bjørnen.

Så fort angrepene i Sverige ble kjent, kastet ivrige bjørnehater seg frempå for å komme et skritt videre i sin utryddelseskampanje. Velkjente triks ble benyttet slik som å gi inntrykk av at bjørnen nå var blitt mindre sky og viste unormal oppførsel og at den nå lusket rundt sandkassene i boligområder. Og at det derfor må gis hurtigere fellingstillatelser og mer avskyting. I tillegg hevder de at det nå er altfor mange bjørn i landet og at Norges fastsatte målsetting om en levedyktig bestand vil innebære altfor mange bjørner. Jeg blir mildt sagt mektig irritert over at også selveste Direktoratet for naturforvaltning (DN) gir inntrykk av at det er flere bjørner i landet til enhver tid enn det i realiteten er. Bakgrunnen er at det i løpet av en periode på ca. et års tid ble samlet inn vel 750 hår- og ekskrementprøver av



Etter bjørnejakt i Nordsinni, Nordre Land 11. november 1887. Historisk foto: Lands museums samlinger.

bjørn fra Møre og Romsdal og nord til Finnmark. Resultatet av DNA-analyser viser at det hadde vært 71 ulike individer innom områdene i løpet av denne lange perioden. Noen var dessuten enda eldre. Seksjonsleder Terje Bø i DN uttalte at tallene var minimumstall og han mente at bjørnestammen har økt. Men han unnlot å nevne at de aller fleste av disse bjørnene kommer fra våre naboland i øst og at disse dyrene naturligvis i løpet av kort tid kan vandre langt og vidt omkring og kort etter kan være tilbake der de kom fra. Det er derfor ikke er snakk om at de ulike fylker og kommuner har så mye bjørn som bjørnemotsatnderne vil ha det til. Finnmark hadde hatt besøk av 23 bjørn i løpet av året. Det er ikke

23 dyr der hele tiden! Selv etter at undertegnede flere ganger har poengtert dette overfor media og personlig har snakket med både DN og Miljøverndepartementet (MD) og forlangt at man gir et korrekt bilde av de faktiske forhold – at absolutt ingen vet hvor mange dyr det er Norge – så fortsetter det å bli fremstilt som om det er slik. Vi vet bare at det er svært lite.

At Stortinget har bestemt at vi skal ha 15 årlige ynglinger av bjørn i Norge, mens vi de siste årene kun har mellom tre til seks binner som får unger årlig, spiller tydeligvis ingen rolle. For at målet skal nås, må vi selvsagt ha flere binner. Det vil bjørnehaterne for all del stikke kjepper

i hjulene for. Bønder, jegere og mer eller mindre sentrale politiske representanter presser både DN og MD til å gå med på utryddelsestaktikken. I reportasjen om bjørneseminar på side 120 vises det til utryddelsen av Vassfarbjørnstammen og om hvordan man gjennomførte dette. Et lite publisert faktum er at enkelte påsto at det var langt flere bjørner i Vassfaret enn det f.eks. bjørneforsker Kåre Elgmorks grundige undersøkelser viste. Dermed avventet myndighetene å gi bjørnen et tilstrekkelig vern. De samme knepene blir med all tydelighet forsøkt brukt i dag, noe vi selvsagt motarbeider på det sterkeste.

Til sist vil jeg ønske medlemmene en riktig god jul og et godt nytt år.

Ulvetur

FVR arrangerer ulvetur lørdag 1. mars i Hedmark – med forbehold om tilgjengelig område hvor det lar seg gjøre å gjennomføre en opplevelseshet med sportegn etter arten.

Av naturlige årsaker må nærmere stedsangivelse avvente fram til kort tid før arrangementet. Hver deltager sørger selv for transport til og fra. Skiutstyr er nødvendig. Påmelding kun via epost – til yk@fvr.no.

Maksimalt antall er 30 deltagere. Arrangementet er kun åpent for medlemmer av FVR. Turdeltagerne vil senest onsdag 27. februar få oppgitt møteplass og øvrige detaljer via epost.

En ring forteller om en ung vandrefalks tragiske historie

Tekst & foto: Arne Flor

Inoen år har en kamerat og jeg ligget på en orreleik et stykke inn fra Agderkysten. Her har antallet fugl variert mellom 9 og 16 orrhaner – alt ettersom det har vært gode eller dårlige oppvekstår for kyllingene. For tre år siden lå vi store deler av natta og hørte på en hubro som lokket på en hunn. Vi kontaktet noen rovfuglfolk i Norsk Ornitologisk Forening (NOF) som så begynte å undersøke området til hubroen. Året etter gjentok opplevelsen seg, men da var ikke lokkingen så intens. Kanskje mer som et varsel om at her holdt den til.

Våren 2007 hadde vi igjen noen overnattinger på orreleiken. Nok en gang hørte vi hubroen fra samme område. Den lange intense lokkingen var klart borte og nå erstattet av et varsel om at den faktisk holdt til i området. Rovfuglkarene i NOF ble igjen kontaktet. De hadde allerede registrert det samme som oss, og brukte deler av våren til å lytte og konsentrere seg om et område som de senere kunne gjenomsøke.

I juni fikk vi en flott tilbakemelding. Reirplassen var funnet og tre unger var ringmerket. Siden vi var delaktige i å lokalisere området til hubroen, samt at vi hadde stor interesse for å ta vare på rovfugl og ugler, fikk vi lov til å ta en rask titt på plassen.

Den 21. juni gikk vi inn til hubroplassen. Noen hundre meter unna reiret varslet hubroen. Den ga beskjed til ungene om at vi kom, og den store ugla satt i ei stor furu og fulgte med oss samtidig som den

klart og tydelig varslet. I reiret, som lå under et klippeframspring lå det tre fine unger. De trykket og prøvde å gjøre seg så usynlige som mulig. Rundt ungene lå det rester av forskjellige fugler pluss mye fjær. Inne blant fjærene fant vi et fuglebein med en ring. Vi tok beinet med oss bort fra reirplassen og kikket nærmere på det og hva som var gravert inn i ringen. Beinet stammet fra en vandrefalk. På ringen sto det følgende: *Riksmuseum Stockholm: 90A 62237.*

Undringen og nysgjerrigheten var stor. Hvor i Sverige var fuglen merket og hvor gammel var den? Av alle ting så finner vi altså rester av en svenskmerket vandrefalk i et hubroreir i Norge. Noen dager før hadde ringmerkerne funnet rester av en musvåk. Mye tyder på at hubroen tar det den kommer over. Og på matseddelen hører også rovfugler med.

Vi kontaktet de ansvarlige i Sverige og

fikk følgende svar noen dager senere:

– Hej och tack för din rapport. Pilgrimsfalken märktes den 9 juni 2006 i ett bo utanför Vargön i Västergötland, Sverige. Det var tre ungar i kullen och denna var sannolikt en hona.

I likhet med oss er svenskene meget forsiktige med å gi ut slike data.

Den svenske ungfuglen dro til Norge og oppholdt seg i Herefossområdet da den antakelig ble tatt av hubroen på falkens nattlokalitet. Ung og uerfaren har den gjort en feil som kostet den livet. Så kan man jo lure på hvor stor sannsynligheten var for å bli tatt av hubro.

Tilfeldighetene gjorde at nettopp dette hubroreiret ble funnet sommeren 2007 og at vandrefalken som ble tatt var merket.

En ring kan fortelle så mangt.



Reirhulle med hubrounger i Aust-Agder i 2007. Vandrefalkbeinet kan skimtes blant fjær og bytterester i midten av bildet.

Ulvens historie i Norge

Utryddelsesprosessen mot vår mest truede pattedyrart er i dag nesten like omfattende som i tidligere århundrer

Av Viggo Ree

Stamfaren til hunden – menneskets beste venn – er ulven. Denne domestiseringen fant sted for 40.000–120.000 år siden i østre deler av Asia. De første ulvene (hundene) ble anskaffet for hygge og renhold i menneskenes bosetninger. Senere ble hunden viktig i forbindelse med bl.a. jakt. Gjennom tidene har ulven alltid vært både respektert og beundret, men også fryktet, hatet og forfulgt av mennesket. Dyrene har med sine skinn sørget for varme klær til menneskene. Etter hvert som vår art domestiserte andre dyrearter ble ulven en trussel fordi den drepte husdyr. Etterstrebelse av ulv har således pågått i flere tusen år.

Ulven har vært en naturlig del av den nordiske faunaen i lang tid. Arten vandret inn i vårt land etter siste istid for om lag 9.000 år siden. Gjennom mange århundrer har ulven vært fredløs i de skandinaviske landene. Sverige innførte premiering for avlivning av ulv i 1647. I Norge ble fellingsvederlag for drepte ulver utbetalt på tingene fra 1730. Dette var en midlertidig forordning. Fra 1733 ble denne skuddpremieordningen permanent, og den varte til 1845. Da ble «Lov om Utryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt» vedtatt, og staten tok dermed over utbetal-

ingen av skuddpremiene. Opplysningene om utbetalte fellingsvederlag på tingene er vanskelig tilgjengelig, men med den statlige overtakelsen foreligger det fellingsstatistikk for alle ulver som ble drept i Norge fra 1846. Den statlige skuddpremieordningen varte fram til 1932, men senere ble det opprettet lokale premeringsordninger flere steder. Ulven var dessuten unntatt fra flere generelle bestemmelser i jaktloven før den ble midlertidig fredet den 28.5.1971. Først den 15.5.1973 ble ulven totalfredet i Norge. Fredningen i Sverige fant sted i 1966.

I løpet av de siste 500 årene har bestandstallene for ulv i Skandinavia variert mye. Perioder med mange dyr er blitt kalt for «ulvetider», og tre slike er registrert i denne perioden. En var på slutten av 1500-tallet og en annen på begynnelsen av 1700-tallet. Den siste fant sted fra først på 1800-tallet til begynnelsen av 1860-årene. Ulven ble etterstrebet med alle tilgjengelige hjelpemidler – f.eks. fangstinnretninger som ulvestuer, gift, snarer, fallstokker, fotsakser, uttak av unger fra hiene og jakt med munnladningsgevær. Ellers fungerte fortsatt den gamle jaktformen med kontinuerlig forfølgelse på ski og avlivning med spyd eller køller etter at de utmattede dyrene var blitt innhentet. Fram til midten av 1800-tallet fantes ulven over det meste av Norge. Det var først da effektive skytevåpen ble tatt i bruk gjennom siste halvdel av 1800-tallet at bestandsreduksjonen ble spesielt merkbart og artens utbredelsesområde betydelig redusert. Her spilte de ulike bakkladerveværene en vesentlig rolle. Fellingsstatistikkene viser tydelig denne utviklingen. Bare i tiåret 1851–60 ble

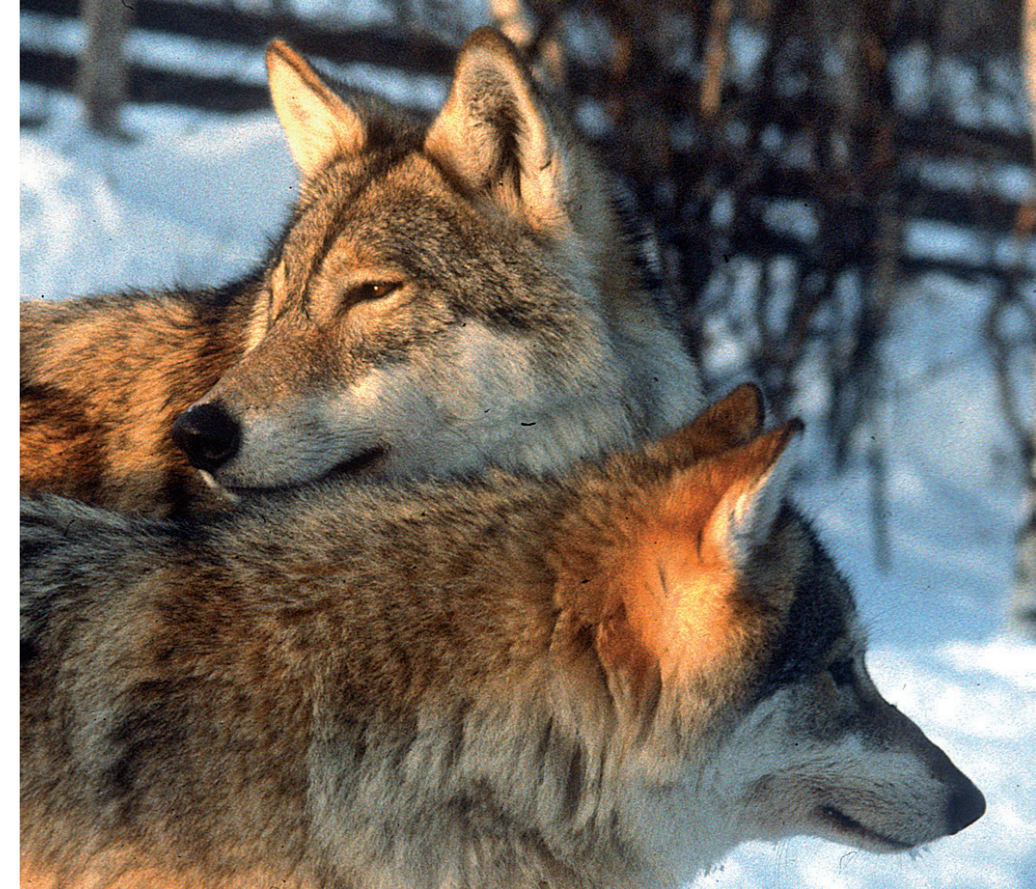
Ulvspor i Nes, Akershus den 3.1.1998. Foto: Viggo Ree.

Under FVRs ankesak mot staten i forbindelse med fellingene av fem ulver i Hedmark i februar 2005 holdt foreningens informasjonskonsulent Viggo Ree et partsinnlegg i Borgarting lagmannsrett i Oslo. Forhandlingene fant sted i perioden 13.–16. november 2007, og innlegget framført den 14. november gjengis her – med et par mindre justeringer i teksten.

det utbetalt 2.176 skuddpremier på ulv i Norge. Omtrent like mange – 2.163 ulver – ble avlivet de neste fire decenniene, altså fra 1861 til 1900. Fra staten overtok premieringen i 1846 til 1900 ble tilsammen 5.471 ulver drept. Dette forteller om en betydelig ulvbestand i Norge gjennom siste halvdel av 1800-tallet.

De første tiårene på 1900-tallet var antall utbetalte skuddpremier på ulv henholdsvis 389 for perioden 1901–10 og 362 for perioden 1911–20. Mesteparten av disse dyrene ble drept i Finnmark. Den omfattende bekjempelsen av ulv i Norge hadde dermed gitt merkbare resultater. Fram til andre verdenskrig var det kun i de øde skog- og fjellviddene i de nordligste delene av landet – først og fremst i Finnmark – at mer regelmessig yngling av ulv fant sted. Lenger sør ble forplantning kun påvist sporadisk i grensotrakterne i denne perioden. Fellingsstatistikk viser slike tilfeldige ynglinger, f.eks. i Snåsa i Nord-Trøndelag der fem ulver ble skutt i 1939. Like etter krigen fant det sted en omfattende avskyting av ulv. I årene 1946–51 ble 68 ulver drept, hvorav hele 57 dyr i Finnmark. Under denne utryddelsesjakten ble også flytatt i bruk. På begynnelsen av 1960-tallet var det fortsatt reproduserende ulv i svensk Lappland. Siste år med yngling her var i 1964. Etter en omfattende jakt, bl.a. med bruk av snøscooter, ble over 30 dyr drept i løpet av tre vintre. Dette var den siste reproduserende rest av den opprinnelige skandinaviske bestanden, som også hadde innflytelse på artens forekomst i vårt land.

Når en pattedyrart blir utryddet innen deler av sitt naturlige utbredelsesområde vil



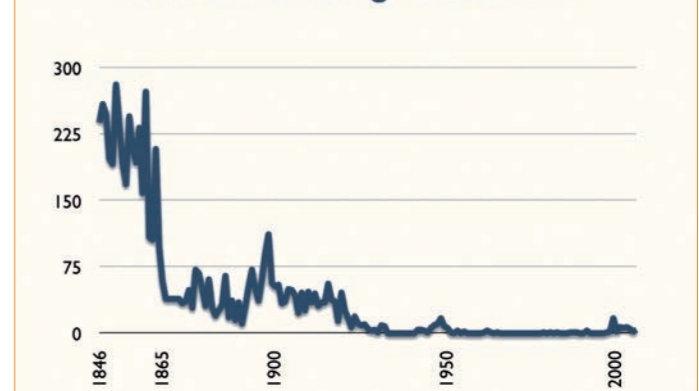
individuer før eller senere vandre tilbake når forholdene ligger til rette for det. Det var derfor naturlig at ulver fra nærmeste regulære yngleområder i Finland og Russland etter hvert ville dukke opp i et nesten ulvetomt Norge. De siste individene fra den opprinnelige skandinaviske bestanden ble etter hvert skiftet ut med innvandrende dyr østfra. Det var derfor aldri tomt for ulv i Norge og Sverige i tiårene etter siste krig, og en og annen yngling fant trolig sted i enkelte øde skotrakter. Eksempelvis kan meldinger om ulver i flokk i Oppland i 1946 og Hedmark i 1955 tyde på tilfeldige forplantninger. I Sør-Skandinavia ble det på 1960-tallet skutt ulv i Stor-Elvdal i 1964 og på Flatruet i Härjedalen øst for Røros i 1965.

Da den svenske ulvfredningen trådte i kraft i 1966 antok man at det kunne finnes ca. 10 dyr innenfor landets grenser. Senere ble dette anslaget vesentlig nedjustert. På norsk side regnet man med at ca. 5 individer hadde tilhold på dette tidspunktet. De fleste oppholdt seg i Nord-Skandinavia, men noen få dyr fantes sør til grensotrakterne Hedmark/Värmland. Den siste avlivete ulven i Norge før fredningen i 1973, ble skutt i Målselv i Troms i 1966. Antall ulvemeldinger fra Trøndelag og nordover til Finnmark i løpet av første

Ulvepar i Langedrag naturpark i februar 1984. Foto: Viggo Ree.

halvdel av 1970-tallet tydet på færre og færre dyr i denne delen av landet. Samtidig begynte Hedmark å peke seg ut som vårt viktigste ulvefylke. Meldinger fra dette fylket og tilstøtende grensotrakter senere på 1970-tallet viste at det fortsatt oppholdt seg ulv i denne delen av Sør-Skandinavia. Vintren 1976/77 ble det sporet minimum fire dyr i en flokk i Åmot/Trysil, og i Nyskogaområdet i Värmland ble en flokk på tre dyr påvist vinteren 1978/79 – noe som indikerer ynglinger i disse grensotrakterne i 1976 og 1978. At ulv hadde slått seg til i dette området kom ikke som noen stor overraskelse siden verdens høyeste elg tetthet fantes der på det tidspunktet. Etter innvandring av ulv østfra i 1977 fant det sted en yngling ved Kiruna i Nord-Sverige i 1978. Disse dyrene ble drept eller forsvant etter kort tid.

Døde ulver i Norge 1846–2007



Jaktloven av 1951 videreførte mye av den tidligere utryddelsesstrategien ved at ulv kunne jaktes hele året, men premiering var knyttet opp til vedtak i ulike offentlige instanser. Først i 1981 ble denne loven erstattet av en ny viltlov der speilvendingsprinsippet ble innført. De fleste viltarter i Norge ble med denne loven fredet året rundt. Denne lovgivningen skulle sikre naturens mangfold og produksjonsevne – også for de store rovdyrenes vedkommende. Internasjonale konvensjoner som Washingtonkonvensjonen (CITES) og Bernkonvensjonen ble ratifisert av Norge i henholdsvis 1976 og 1986. Dette skulle gi også ulven et sterkere vern. Men allerede i 1983 kom det en ny forskrift med muligheter for å gi fellingstillatelse på ulv, bjørn og jerv som gjorde vesentlig skade på sau og tamrein. Dette resulterte bl.a. i fellingene av Vegårsheiulven i januar 1984 – den eneste ulven som befant seg på norsk jord da skuddet smalt.

På begynnelsen av 1980-tallet ble det sporet minimum tre ulver i grensetraktene Hedmark/Värmland, og senere ble det dokumentert at et par hadde ynglet på svensk side av Finnskogen i 1983. Denne familiegruppen dannet utgangspunktet for artens senere forekomst i Sør-Skandinavia. Genetiske studier har vist at disse dyrene var innvandrere eller etterkommere av inn-

vandrere fra Finland/Russland. I perioden 1980–84 ble det såkalte Rovviltprosjektet i regi av norske viltmyndigheter gjennomført. Det viste seg at resultatene fra denne forskningen var påvirket av fagfolk med nær tilknytning til landbruksnæringen. Mest påfallende var de altfor høye bestandstallene. Det knyttet seg imidlertid usikkerhet til hvorvidt Rovviltprosjektets bestandstall primært var et resultat av manglende fagkompetanse eller forskning styrt av næringsinteresser. Ulvrapporten ble offentliggjort i 1986, og inkluderte materiale om artens forekomst i vårt land i årene 1948–84. Denne rapporten holdt imidlertid en helt annen faglig standard enn f.eks. bjørnerapporten.

Rovviltprosjektets resultater ble fulgt opp fra forvaltningen med et forslag til en landsplan for forvaltning av bjørn, jerv og ulv i Norge. Denne kom i 1986 (NB: 1985 feilaktig oppført i *Våre Rovdyr* nr. 3–4/2003, s. 70), og brakte for første gang inn soneringsprinsippet. Det var et resultat av at landsbruksnæringen hadde forlangt rovdryfrie soner i Norge. Samme år ble Foreningen Våre Rovdyr dannet. I 1987 fulgte selve forvaltningsplanen. For ulvens vedkommende ble det tatt utgangspunkt i artens forekomst i de sørskandinaviske grensetraktene, og at arten skulle sikres i Norge gjennom samarbeid med svenske

myndigheter. Men ulven måtte «gis muligheter til å forekomme og å etablere seg i andre deler av landet enn der den finnes i dag dersom dette ikke medfører store konflikter». Det var med andre ord ingen klar sonering som dannet utgangspunktet for ivaretagelsen av en levedyktig ulvestamme i Norge.

Fra landbrukets side ble det gjort iherdige forsøk på å fjerne ulven fra norsk fauna gjennom innspill med forvaltningsplaner både nasjonalt og i nordisk sammenheng. Dette fant sted i 1986 med bondelagets alternativ landsplan, i 1988 med Nordens Bondeorganisationers Centralråds utredning (bl.a. med forslag om at Finland skulle ta ansvaret for den fennoskandiske ulven – rådet undersøkte samtidig det faktum at dette landet hadde reservert seg mot arten da Bernkonvensjonen ble ratifisert

Stortingspolitiker Osmund Faremo (Ap) var en sentral person i bestrebelsene for at viltmyndighetene skulle gi fellingstillatelse på Vegårsheiulven. Etter at dyret var skutt, ble det fraktet til Stortinget av Vegårshei viltneimnds Anders Taxerås den 12.1.1984 slik at Faremo og andre folkevalgte fikk anledning til å beskue og «godsnakke» med ulveliket. Foto: John Myhre/Aftenposten.

i 1986) og i 1990 med behandling av forslag om en felles nordisk forvaltning av store rovdyr i Nordisk Råd. De sentrale aktører bak denne utryddelsesstrategien var de samme personer som dominerte forskningen til Rovviltprosjektet. Alle innspillene fra landbruket ble gjennomskuet og forkastet av både miljøvernmyndighetene og naturvernorganisasjonene. Den eneste regelmessige forekomsten av ulv i Skandinavia på denne tiden var dyrene på Finnskogen. Her ble det konstatert yngling på svensk side de fleste sesongene fra 1983 og inn på 1990-tallet. På det mest kritiske var denne gruppen nede i kun tre individer, og søskenparring var avgjørende for at arten klarte seg gjennom siste halvdel av 1980-tallet. I 1990 vandret en hann fra den finsk-russiske bestanden ned til Jämtland. Dette resulterte i pardannelse, og året etter ble reproduksjon konstatert ved Gilhov sør for Östersund. Det var yngling i dette reviret også de to etterfølgende sesongene. 1991 var første gang på mange tiår at mer enn en familiegruppe hadde tilhold på den skandinaviske halvøy. Denne hannen tilførte særdeles viktig genmateriale til den lille sørskandinaviske bestanden og dens etterkommere.

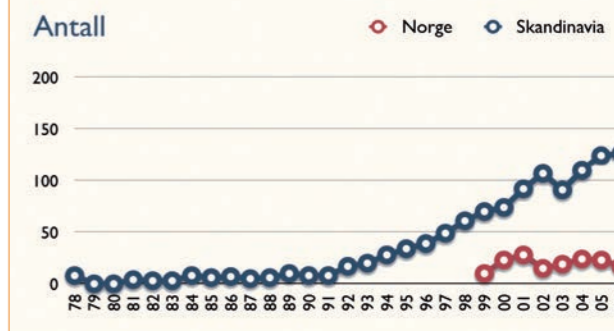
I 1992 kom den første stortingsmeldingen – «Om forvaltning av bjørn, jerv, ulv og gaupe (Rovviltmeldingen)» (St.meld. nr. 27). Denne roviltmeldingen la opp til å sikre levedyktige bestander av bjørn, jerv og gaupe i bestemte kjerneområder. Ulven skulle bevares med utgangspunkt i kjente familiegrupper i Skandinavia og bedre samarbeid med Sverige og Finland, men arten skulle «fortsett være totalfredet i hele landet».

Fra vinteren 1990/91 til vinteren 1995/96 vokste den skandinaviske ulvestanden fra 8 til 39 individer, men i denne perioden var det kun to ynglinger hvert år. I 1993 vedtok Stortinget en ny nødvergeparagraf

for store rovdyr, som kun gjorde det mulig å felle dyr under direkte angrep på husdyr. Tidligere var det anledning til å felle rovdyr hvis det var fare for angrep på husdyr. Samme år ratifiserte Norge Biodiversitetskonvensjonen. I 1996 ble forplantning for første gang påvist tre steder i Skandinavia (Värmland, Dalarna og Jämtland). I de tre etterfølgende sesongene økte antall sikre ynglinger med ett kull hvert år, slik at det var 6 forplantninger i 1999. Dette året talte den skandinaviske bestanden minimum 49 dyr. I 1997 kom den andre stortingsmeldingen med tittelen «Om rovviltforvaltning» (St.meld. nr. 35). Denne var langt mer omfattende enn den første og bygde videre på kjerneområdeforvaltningen. Situasjonen for ulven var basert på kunnskap om de tre ynglingene i Sverige i 1996 samt to pardannelser i grensetraktene. Det ble bl.a. vist til norske og svenske myndigheters første mål om å etablere 8–10 familiegrupper i Skandinavia. Av disse skulle «noen» være i Norge, men ikke i tamreinområdene. Den første norske ynglingen fant sted ved Koppang i Hedmark i 1997. Dette paret ynglet også i 1998. I september 1998 ble det inngått en samarbeidsavtale mellom viltmyndighetene i Norge og Sverige om forvaltningen av den skandinaviske ulvestammen. Denne samarbeidsavtalen ble senere langt på vei brutt fra norsk side.

I januar 1999 ble det gitt fellingstillatelse på et nyetablert ulvepar i Atndalen i Hedmark. Direktoratets vedtak ble påklaget av bl.a. Foreningen Våre Rovdyr og Norges Natur-

Norsk andel av den skandinaviske ulvebestanden stadig mindre

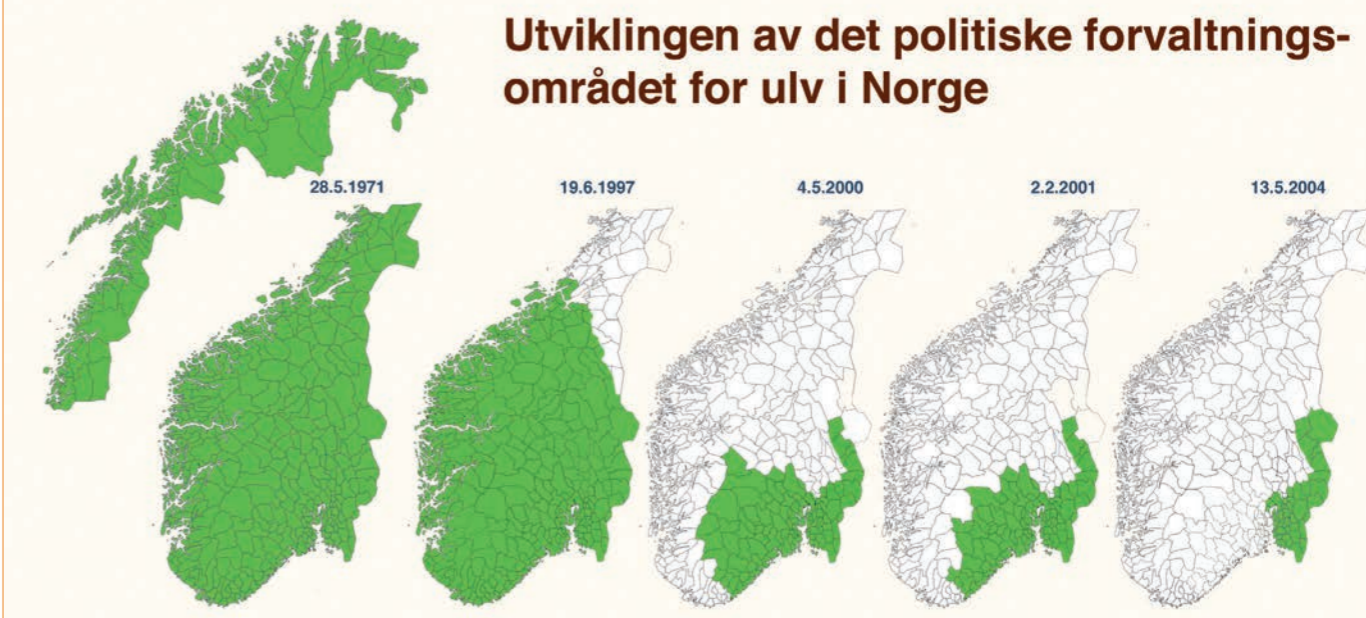


vernforbund. En av de viktigste ankepunktene, på bakgrunn av de ytterst fåtallige ulvene i Norge, var at det ikke forelå dokumentasjon på at de to individene i realiteten hadde gjort noen skade, dvs. drept sau. Dette resulterte i behandling i Oslo namsrett den 12.3. Organisasjonene fikk medhold og gyldigheten av vedtaket ble deretter tatt opp i Oslo byrett den 7.12.1999. Her tapte staten saken. I mellomtiden hadde Atndalsparet fått valper våren 1999. I løpet av 2000 ble derfor lovverket endret på en rekke punkter. Dette året ble også Norges forpliktelser i forhold til Bernkonvensjonen tatt opp under et møte i Hurdal. Det innebar svekket ansvar for Norge når det gjaldt sikring av en levedyktig ulvebestand i vårt land. I 2000 var det 3 ynglinger i Norge – to i Hedmark og en i Østfold. Dette året ble ulvesonen innskrenket til deler av Østlandet og Sørlandet – med ytterligere enn innskrenking i begynnelsen av 2001. De viktige ulvekommunene Stor-Elvdal og Rendalen var ikke inkludert i disse ulvesonene.

Med nye forskrifter ble det i januar 2001 gitt fellingstillatelse på ulvefamilien på åtte i Atndalen samt to dyr som gikk i lag i Imsdalen. Dommen i Oslo namsrett



Utviklingen av det politiske forvaltningsområdet for ulv i Norge



i februar 2001 opprettholdt fellingstillatelsene. Viktig genetisk fagkunnskap og Naturvårdsverkets synspunkter ble ikke en gang nevnt i namsrettsdommen, og dommeren var av den oppfatning at Norge ikke var forpliktet til å opprettholde en egen levedyktig ulvbestand i henhold til Bernkonvensjonen. Etter en omfattende jakt, bl.a. ved hjelp av helikopter og snøscootere, ble 9 av 10 ulver skutt. Kun et ungdyr i Atndalsflokken unnsnapp. Senere viste det seg at fjerningen av atndalsulvene medførte tap av unikt genetisk materiale, noe myndighetene ikke hadde sørget for å kartlegge på forhånd. Sesongene 2001–2003 var det hvert år to ynglinger i Norge, og i 2004 var det 3 (Koppang, Gråfjell og Julussa). På svensk side økte antall ynglinger i denne perioden – fra 6 til 9. Første vinter med mer enn hundre ulver i Skandinavia var vinteren 2003/04.

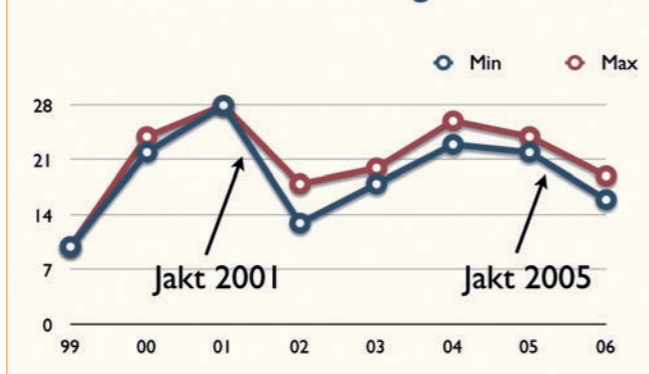
I 2004 kom den tredje rovviltmeldingen – «Rovvilt i norsk natur» (St.meld. nr. 15). Et nytt forvaltningsregime med 8 rovvilt-nemnder ble vedtatt. Stortinget vedtok i mai 2004 bestandsmål for de store rovvilt-artene. Det ble samtidig vedtatt en ulvesone som begrenser seg til et smalt belte lengst sørøst i Norge – fra Halden i sør til Trysil i nord. Her skulle det gis plass til inntil 3 årlige ynglinger. I januar 2005 ble det gitt lisensjakt på 5 ulver i Hedmark basert på en midlertidig forskrift fra desember året før. Alle de 5 ulvene ble skutt i siste halvdel av

januar 2005. De drepte dyrene var Koppang-paret, lederhunnen i Gråfjellflokken (ble felt fordi Direktoratet for naturforvaltning ikke hadde sørget for en buffersone mot denne familiegruppens revir) og Åsta-Løten-paret. Også her gikk verdifullt genetisk materiale tapt uten at myndighetene hadde kartlagt dette på forhånd. Kun en familie-gruppe med lederdyr og avkom var tilbake i Norge etter jakten (Julussa). Tre av fire norske ulvepar ble fjernet fra vår natur. I regjeringserklæringen høsten 2005 ble stortingsforliket fra 2004 om rovviltpolitikken lagt til grunn, og det ble presisert at «Norge skal ha levedyktige bestander av ulv, bjørn, gaupe, jerv og kongeørn...» (Soria Moria 13.10.2005). Naturvernorganisasjonene Norges Naturvernforbund, WWF-Norge og Foreningen Våre Rovdyr stevnet staten i oktober 2006, men fikk ikke medhold i Oslo tingrett (dom av 8.11.2006).

Ved siste vinters tellinger (2006/07) ble det konstatert 16 ulvekull som hadde kommet til verden i Skandinavia våren 2006 – hvorav kun ett i Norge (Kynna). Minimumstallet for antall ulv var 136 dyr i Norge og Sverige denne vinteren – hvorav kun 19–23 helnorske. Til tross for økning i den skandinaviske ulvbestanden de siste årene har antall ynglinger i Norge og antall helnorske dyr ikke økt. Samtidig er bestanden ytterligere negativt påvirket når det gjelder genetisk variasjon. Ved snøsporingene som nettopp har startet vinteren 2007/08 ser det foreløpig dystert ut med tanke på både reproduksjon i 2007 og intakte familiegrupper av denne kritisk truede arten i Norge.

Noen av ulvene som ble tatt av dage under skadefellingsjakten i Hedmark i 2001. Hele sju av Atndalsflokkenes åtte dyr ble drept. Senere viste det seg at disse ulvene hadde en helt unik genetisk sammensetning som dermed gikk tapt i den skandinaviske bestanden. Foto: Thor Nielsen.

Bestanden av ulv i Norge 1999–2006



I flere hundre år har ulven i Norge blitt utsatt for en utryddelsesprosess. Da arten omsider ble fredet på 1970-tallet var det knapt dyr tilbake i norske skoger. Fredningen var et resultat av en annen måte å behandle natur og dyreliv på. Moderne viltforvaltning er basert på ivaretagelse av biologisk mangfold og internasjonale konvensjoner som skal sikre også truet fauna for ettertiden. Med en gang ulven begynte å øke i antall i vårt land startet imidlertid en forvaltningsprosess for å hindre arten i å komme tilbake som en naturlig del av norsk fauna. Denne innstramningen har vært meget tydelig de siste tiårene. I dag skal ulvpar fjernes over det meste av Norge – kun en liten sone lengst sørøst i landet skal kunne huse inntil 3 familiegrupper. Men ikke en gang det tillater norske myndigheter i dag. Det vi i realiteten har gjort i Norge etter fredningen er langt på vei å opprettholde utryddelsen av ulven. Forskjellen er bare den at myndighetene kamouflerer den fortsatte utryddelsesprosessen med fine uttrykk som levedyktig bestand, bærekraftig forvaltning, internasjonalt miljøsamarbeid osv. Alle oppegående mennesker forstår at en nasjonal forekomst på 3 eller færre ulveflokker ikke representerer en levedyktig bestand. Dette kan ikke ha vært hensikten da de ulike miljøkonvensjoner ble utarbeidet og vedtatt. Ulven som viktig element i økosystemer, naturarv og felles eie i Norge er derfor noe som eventuelt vil komme generasjoner til gode lenge etter oss.

Hannen i Koppang-paret skutt i Rendalen den 22.1.2005. Dette var en av de fem ulvene som ble drept under lisensjakten i Hedmark dette året, og årsaken til at Foreningen Våre Rovdyr gikk til søksmål mot staten. Også under denne jakten sørget norske myndigheter for å fjerne særegent genetisk materiale fra den sterkt innavlede skandinaviske bestanden. Foto: Arne Nævra/NN.



Tatt med 200 fugler og pattedyr

En preparant fra Midt-Norge ble i slutten av november pågrepet og siktet for ulovlig innførsel av truede dyrearter. Han ble stoppet av tollere i en rutinekontroll ved riksvei 26 over Lutufallet i Trysil. I bilen ble det funnet over 200 pattedyr og fugler – mange av dem truede arter. Blant beslagene fant tollerne tårnfalk, jaktfalk, musvåk, sivhauk, hubro, haukugle, moskuskalv, en gaupeunge og en bjørnunge. Ifølge tollvesenet er dette det største beslaget som er gjort av denne typen i år, skriver *Adresseavisen*.

Åpner for ulveimport

Den svenske jordbruksministeren Eskil Erlandsson (c) åpner for import av ulv, og svenske myndigheter skal nå ta stilling til et forslag om å hente inn dyr fra Finland eller Russland. Ministeren mener likevel at det ville vært bedre med en naturlig innvandring. Olof Liberg i SKANDULV kan gjerne tenke seg import av ulv for å bedre den innavlede skandinaviske stammen. Representanter fra jegerorganisasjonene liker nok heller muligheten for å holde bestanden på et absolutt minimum med regelmessig import.

Fra bjørnedrept til falluykke

Avisen *Framtid i Nord* rapporterte fra villmarken i slutten av oktober at Arnt Fosli fra Mandalen hadde mistet hunden sin på en jakttur mellom Mandalen og Skardalen. «Jeg sto bare 50–60 meter unna da jeg hørte merkelige lyder fra bikkja. Jeg fant etterpå ferske spor etter bjørn», fortalte Fosli til avisen. Han følte seg helt sikker på at hunden ble drept av bjørn. Fylkesmannen i Troms ga sporestreks fellingstillatelse på bjørnen. En grundigere undersøkelse fra bl.a. Statens naturoppsyn medførte imidlertid at hunden ble funnet. «Vi fant igjen hunden til Arnt Fosli som forsvant under elgjakta på lørdag. Den var ikke tatt av noen bjørn, men har tydeligvis løpt etter et lam oppe på en fjellhulle», kunne Sigmund Dalvik fortelle. «Både hunden og lammet falt omlag hundre meter rett ned, og de ble funnet døde ved siden av hverandre».

Umettelig sluk

OECDs årlige landbruksrapport viser at norske bønder fikk 65 prosent av sine inntekter fra statlig støtte i 2006. Per Olaf Lundteigen (Sp) mener norsk landbruk er inne i sin verste krise og krever at regjeringen må komme med et kraftig løft for bondene.

Nye fantasitall

I løpet av de fem siste årene skal ørn ha tatt 18.000 rein i Troms. Dette kommer fram av tall som Fylkesmannen i Troms og Fylkesmannen i Finnmark har utarbeidet etter å ha mottatt søknader om erstatning av rein, skriver avisen *Nordlys*. Totalt i de to nordligste fylkene skal ørna ha forsynt seg med minst 60.000 rein i samme periode. For FVRs del er dette kun en fortsettelse av den fantasi og snillisme som preger rovviltforvaltningen i nord.

Til Riksrevisjonen

Norges Miljøvernforbund har bedt Riksrevisjonen om en gransking av rovvilt-erstatninger de siste ti årene. De mener reindrifstutøvere forsøker å svindle staten for rovdyrerstatninger og ber etaten se nærmere på erstatningsutbetalingene som reindrifstutøvere har fått i løpet av det siste tiåret, melder Sameradioen.

Ulv på vei til Danmark?

I april ble en ulv kjørt ned bare tjue mil fra Danmarks sørgrense. Dermed er spekulasjonene i gang om ulven er på vei tilbake til Danmark. Som ellers i store deler av Europa ble de danske ulvene utryddet. Den siste frittlevende ulven i Danmark ble skutt for nesten 200 år siden, skriver det danske bladet *Natur og Miljø*.

SV-politikere: nei til mer bjørn

Stortingets målsetting for bjørnebestanden får liten støtte fra SV i Hedmarks nordlige deler, melder *Østlendingen*. I Tynset er SVs Bersvend Salbu blitt ordfører, i Os er Ola Borgar Bakos varaordfører og i Rendalen er Gry Lønrusten varaordfører. Lønrusten er også nestleder i Hedmark SV og trolig påtroppende leder. De tre lokalpolitikere har et klart standpunkt. – Nei til en firedobling av bjørnestammen, konkluderer Salbu, Bakos og Lønrusten.

Klimatrussel

Opptil 30 prosent av Jordens arter står i fare for å bli utryddet på grunn av menneskeskapte klimaendringer, sier FNs klimapanel. Hver time forsvinner tre arter fra Jorden, og opp til 50.000 planter og dyr dør ut årlig.

Bjørn skutt fordi den spiste honning

I begynnelsen av november ble en bjørn skutt mellom Gåre og Haldalen i Sør-Trøndelag. Fellingstillatelse ble gitt etter at bjørnen forsynte seg fra en rekke bikuber i nærheten av Singsås. Ingebrigt Stensås forteller til *Trønderbladet* at bjørnen hadde båret med seg brett for brett og gått opp i skogen og spist.

Med kniv i ulvedebatt

I november ble en 15-åring truet med kniv da han var på ungdomsklubben i Trysil. Episoden inntraff i forbindelse med en diskusjon om rovdyr. En 18-åring holdt kniven mot strupen til 15-åringen og spurte om han skulle drepe ham. I følge avisen *Østlendingen* skal ungdommene ha vært uenige om ulv bør jaktes på eller ikke. Forholdet er anmeldt.

Ny dyrevelferdslov

Regjeringen sendte i november 2007 ut forslag til ny dyrevelferdlov som inneholder noen interessante aspekter i forbindelse med rovvilt. Det vil forhåpentligvis bli gjeldende til tross for klageropene fra landbruksorganisasjonene. Det heter i forslaget at: «Ut fra hensyn til dyrevelferd bør det ikke foregå fri utmarksbeite i områder hvor det er viktig at store rovdyr som ulv og bjørn får vern». Det er Landbruks- og matdepartementet som håndterer lovforslaget, og med tanke på dette departementets nære organisasjonstilknytning (jf. fjerning av statistikk over antall sau i Norge) er det uvisst hvordan dette kan ha sluppet gjennom. Sannsynligvis er det en rest av et opprinnelig langt skarpere forslag. Men det er da alltid noe og vil i så fall gi noen føringer for beitehold i deler av landet. Men landbruket har vendt tommelen ned. Og når landbruksorganisasjonene sier hopp ...

Krever jakt på ulv i Osdalen

Ytre Rendal Grunneierforening og Rendal Renselskap krever at Direktoratet for naturforvaltning (DN) straks setter i gang jakt på osdalsulvene. Den strengt tatt ulovlige forvaltningsmerkingen i dette reviret i regi av DN viser at ulve-reviret er mer utenfor enn innenfor forvaltningssonen for ulv. DN har uttrykt at man i løpet av desember skal ta stilling til en eventuell lisensjakt på ulvene.

Lierne bjørnehovedstad

Lars Monsen, kjent Nord-Amerikatraver på TV, mener Lierne heller bør se muligheter enn hindringer og slår et slag for Lierne som landets bjørnehovedstad. Kommunen bør utnytte de muligheter bjørnen representerer, oppfordrer Monsen.

Gaupe skutt fordi den var for tynn

En nysgjerrige hannaugpe i Soknedal er skutt. Den var sterkt avmagret og veide bare 5,5 kilo. «Jeg er glad for at gaupa er felt og mener det er på sin plass. Gaupa var skrubbulten og forferdelig tynn og mager. Det er jo små unger her og en vet aldri hva som kunne skjedd. Det er jo tross alt snakk om et rovdyr», sier en lettet Audun Magne Fløttum til *Trønderbladet*.

Status for ulv i Skandinavia vinteren 2006/2007

Det skandinaviske ulveforskningsprosjektet SKANDULV presenterte 1. november sin statusrapport for ulv i Skandinavia vinteren 2006/2007. Nedenfor gjengis sammendraget i rapporten.

Vintersesongen 2006–2007 ble det totalt i Sverige og Norge registrert 127–146 stasjonære ulver, fordelt på 17 familiegupper med til sammen 85–100 individer, 14–15 revirmarkerende par (28–30 ulver) og 14–16 andre stasjonære dyr. Det ble påvist yngling i 16 av de 17 familiegruppene i 2006. Av de 16 valpekullene i Skandinavia i 2006 ble 10 av dem født i allerede eksisterende familiegupper etter yngling også året før (2005), mens revirmarkerende par hadde tilhold i de resterende seks revirene med yngling i 2006.

Av de 127–146 stasjonære ulvene hadde 94–105 individer tilhold i Sverige, 18–24 hadde tilhold på tvers av riksgrensen, mens 15–17 individer oppholdt seg kun i Norge. To familiegupper hadde revir på begge sider av riksgrensen og valpekull ble påvist i begge disse. I begge de to familieguppene med fullstendig tilhold i Norge var det yngling i 2005, men kun ett valpekull ble bekrefte i disse helnorske revirene i 2006.

På sporsnøen ble det utenom flokkene som nevnt registrert 14–15 revirmarkerende par på den skandinaviske halvøya vinteren

Minimums- og maksimumstall for antall ulver i Skandinavia vinteren 2006–2007 fordelt på land og familiegupper, revirmarkerende par, andre stasjonære ulver og andre ulver. Oversikten bygger på opplysninger fra perioden 1. oktober – 28. februar og inkluderer kjente døde ulver fra vinterperioden. Kilde: SKANDULV 2007.

| Sosial organisering | Sverige | Sverige/Norge (grense) | Norge | Skandinavia |
|-----------------------|-----------|------------------------|---------|-------------|
| Familieguppe | 63 – 71 | 12 – 17 | 10 – 12 | 85 – 100 |
| Revirmarkerende par | 22 – 24* | 4 – 4 | 2 – 2 | 28 – 30* |
| Andre stasjonære | 9 – 10 | 2 – 3 | 3 – 3 | 14 – 16 |
| Sum stasjonære, total | 94 – 105 | 18 – 24 | 15 – 17 | 127 – 146 |
| Andre ulver | 4 – 16 ** | 1 – 1 | 4 – 6 | 9 – 23 ** |
| Totalt | 98 – 121 | 19 – 25 | 19 – 23 | 136 – 169 |

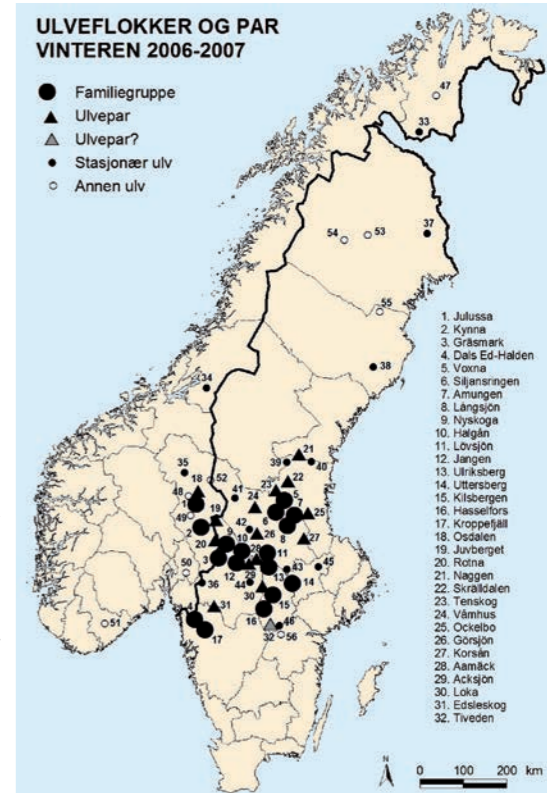
* Ett usikkert ulvepar registrert i mars er inkludert.

** Beregning.

Antall familiegupper og stasjonære ulvepar i Skandinavia vinteren 2006–2007 (oktober–februar), samt antall ynglinger i 2006. Kilde: SKANDULV 2007.

| Kategori av ulv | Sverige | Sverige/Norge (grense) | Norge | Skandinavia |
|----------------------------|---------|------------------------|-------|-------------|
| Antall familiegupper | 13 | 2 | 2 | 17 |
| Antall revirmarkerende par | 11–12* | 2 | 1 | 14–15 * |
| Antall ynglinger 2006 | 13 | 2 | 1 | 16 |

* Ett usikkert ulvepar registrert i mars er inkludert.



Utbredelsen av ulveflokker, revirmarkerende par og andre stasjonære ulver i Skandinavia, samt andre forekomster av ulv registrert i Norge og noen av denne kategorien ulver i Sverige registrert i snøperioden 1. oktober – 28. februar 2006–2007. Kilde: SKANDULV 2007.

2006–2007. Fire av disse ulveparene var kjent fra forrige registreringssesong, to par hadde tilhold i det som var familiegupper vinteren før, mens 8–9 par var nyetablerte. Ett av vinterens 14–15 ulvepar hadde tilhold bare i Norge (Osdalen), to par hadde tilhold på tvers av riksgrensen (Juvberget, Rotna) og de resterende 11–12 parene hadde alle tilhold kun i Sverige.

Når det gjaldt stasjonære ulver som ikke hadde tilhold i flokker eller par, ble 14–16 dyr i Skandinavia klassifisert som «andre stasjonære ulver» vinteren 2006–2007. Av disse hadde 2–3 tilhold på tvers av riksgrensen, mens Sverige og Norge hadde henholdsvis 9–10 og 3 dyr av denne kategori ulver. I Norge ble ytterligere 4–6 dyr klassifisert til kategorien «andre ulver», og

én slik ble påvist på tvers av riksgrensen mellom Norge og Sverige. Når det gjaldt antall og utbredelse av kategorien «andre ulver» i Sverige, er antallet beregnet da svensk materiale innsamlet vinteren 2006–2007 ikke er bearbeidet på samme måte som i Norge.

Oppsummert ble det under feltarbeidet vinteren 2006–2007 påvist totalt 19–23 ulver i Norge og totalt 19–25 dyr med tilhold på begge sider av riksgrensen. Antall ulver totalt i Sverige og Skandinavia inkluderer et beregnet antall av kategorien «andre ulver» i Sverige for vinteren 2006–2007.

Wabakken, P. et al. 2007. Ulv i Skandinavia: statusrapport for vinteren 2006–2007.

I jaguarens rike

Jaguar! Bare ordet vekker spenning og forventning. Under flere besøk i Sør-Amerika de siste årene har denne katta spøkt i bakhodet – og glimret med sitt fravær. Etter en del timer på internett bestemte vi oss derfor for å besøke Brasil, nærmere bestemt Pantanal og Parque Nacional das Emas.

**Tekst & foto
Rune Bjørnstad
Torunn Johnson**

Pantanal

Pantanal er et våtmarksområde på ca. 230.000 km² hvorav 130.000 av disse ligger i Mato Grosso og Mato Grosso Do Sul vest i Brasil. Det resterende området er fordelt på nabolandene Bolivia og Paraguay.

Pantanal er i privat eie bortsett fra Parque Nacional do Pantanal Matogrossense på 1.350 km² sørvest for Mato Grosso samt tre mindre private naturreservater. Da områdene ligger 100–200 moh. er de delvis oversvømt i regntiden fra oktober til mars, og det danner seg da såkalte cordilheiras – øyer med tørt land hvor dyrene samler seg. Utover i tørketiden trekker vannet seg tilbake, og det danner seg dammer som er stinne av fisk, fugl og kaimaner. Pantanal er dominert av en blanding bestående av elver, savanner, skoger og åpne partier. Derfor er det lettere å se både pattedyr og fugler her enn i f.eks. regnskogen.

Hvorfor Pantanal?

De fleste besøkende drar nok inn fra Cuiaba i nord, langs Transpantaneira



Hyasintaraen – en av de flotteste fuglene i Pantanal – er nesten en meter lang.



Graveugle i Emas. Vi så 5–6 individer på hver dagstur.



Gulnebbkardinalen var av de vanligste og flotteste fuglene vi så. Ved innkvarteringshyttene var den en vanlig gjest på fuglebrettet.

road. Dette er en støvete grusvei med 118 trebruer og tusenvis av vaskebrett som går 145 km fra Pocone sørover inn i Pantanal. Den ble bygd i 1973 og var ment bygd tvers gjennom hele våtmarksområdet. Man innså etter hvert det håpløse i å bygge en vei tvers gjennom et område som var delvis oversvømt halve året.

Fram til rundt 2004 var det langs denne veien med tilgrensende elver at Focus Tours la turene sine når de skulle finne jaguarer – særlig langs den innerste delen av veien samt på Rio Cuiaba.

Pantanal er også kjent for sine mange fiskere og sine store kvegrancher – det er en stadig konflikt omkring frittgående kveg som blir drept av jaguar.

I løpet av de siste årene har store landområder skiftet eier. Det har ført til at de kattene som lettest ble sett, ble først skutt. Det sees fortsatt jaguar i disse områdene, men sjeldnere enn før.

På denne tiden fikk eieren av Focus Tours, Douglas Trent, et tips av en gammel jaguarjeger i Cuiaba. Det var et område langs Rio Paraguay nordvest i Pantanal hvor han i sin tid hadde sett og skutt flere jaguarer enn han ville ut med. Ville Trent se katter, skulle han dra dit.

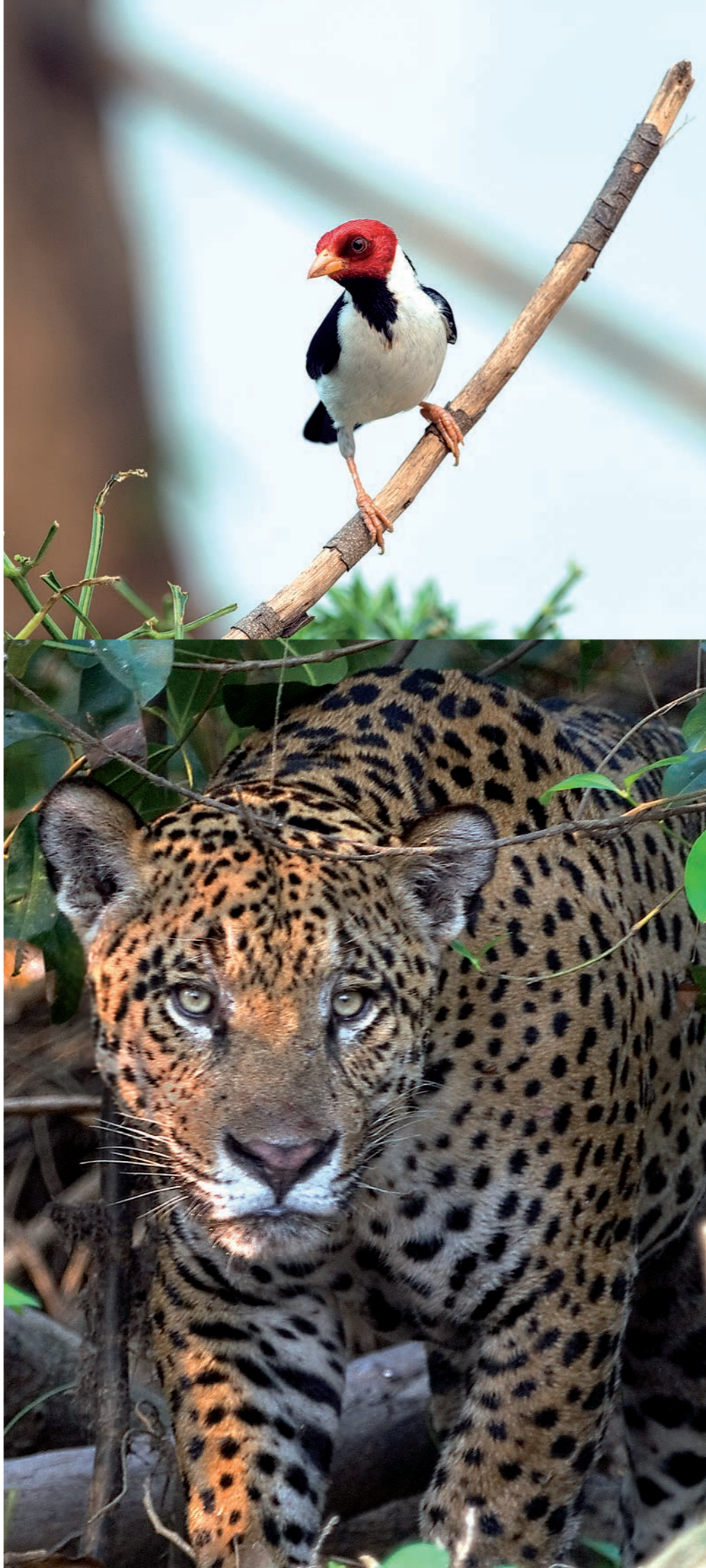
Trent fulgte rådet og resultatene taler for seg. Frem til i dag har han ikke hatt en eneste kunde som ikke har sett minst en jaguar på båtturene på denne elva.

På kattejakt

Estacao Ecologica Taiama. Dette er et lite reservat langs Rio Paraguay. Her ligger en liten øy på ca. 45 km². Den er lang og smal, og det er forbudt å fiske her selv om oppsynet fikk godt betalt for å se en annen vei. Området er preget av vannplanter, små vann, sandbanker og tett skog med åpninger innimellom. Med andre ord *jaguarland!*

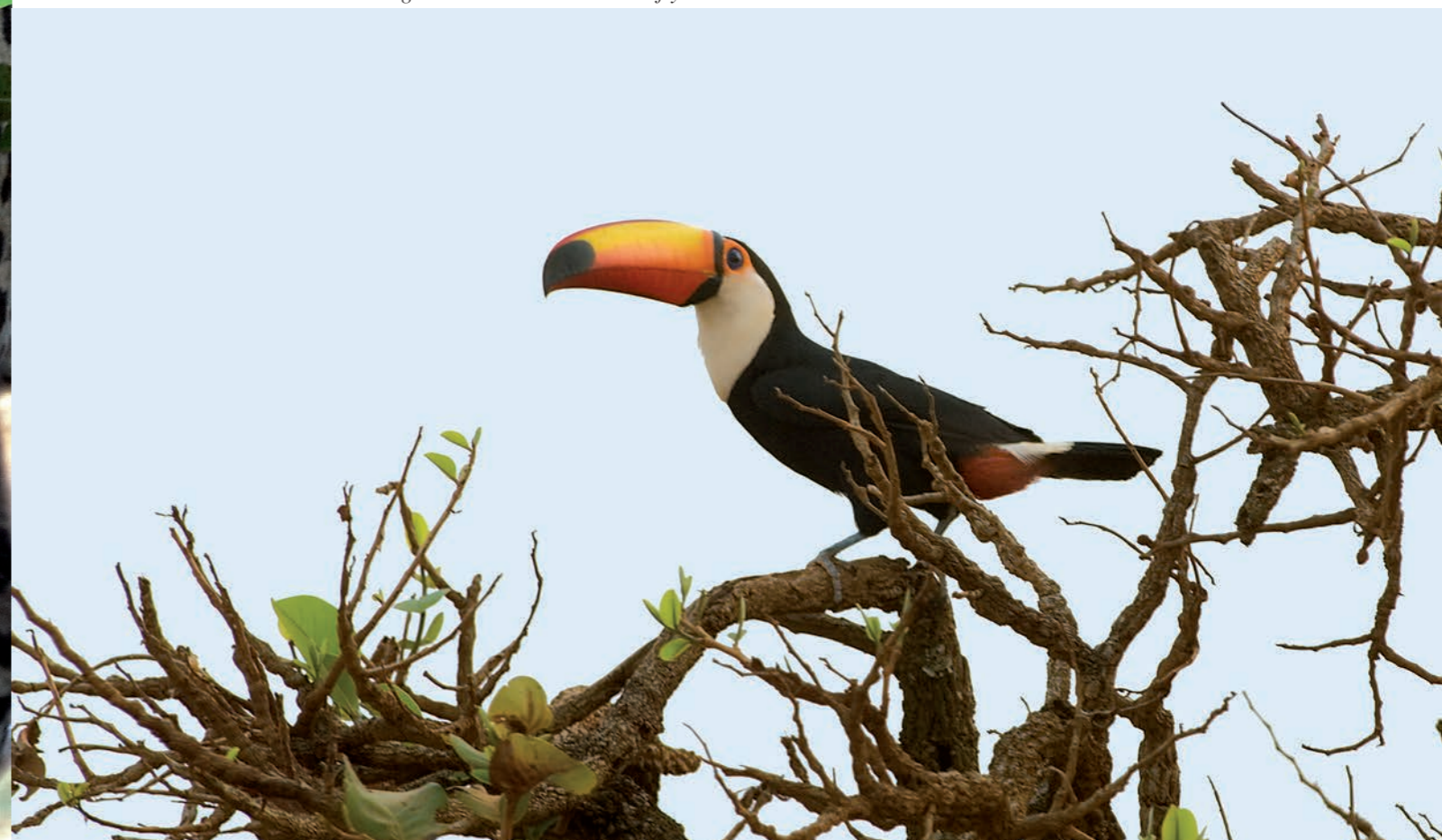
I grålysningen dro vi ut – båtfører Gilson, guide Douglas Trent, Torunn og meg. Etter en drøy time med toppfart på båten slakket vi av da øya dukket opp foran

Nærkontakt! Jaguareren er bare 10 meter unna båten!



I det vi runder en sving på Rio Paraguay letter en hel flokk med svaleglenter. Det var en opplevelse å se disse elegante rovfuglene.

Tocotukanen er nesten 60 cm lang. Lokalt blir den kalt «den flyvende banan».





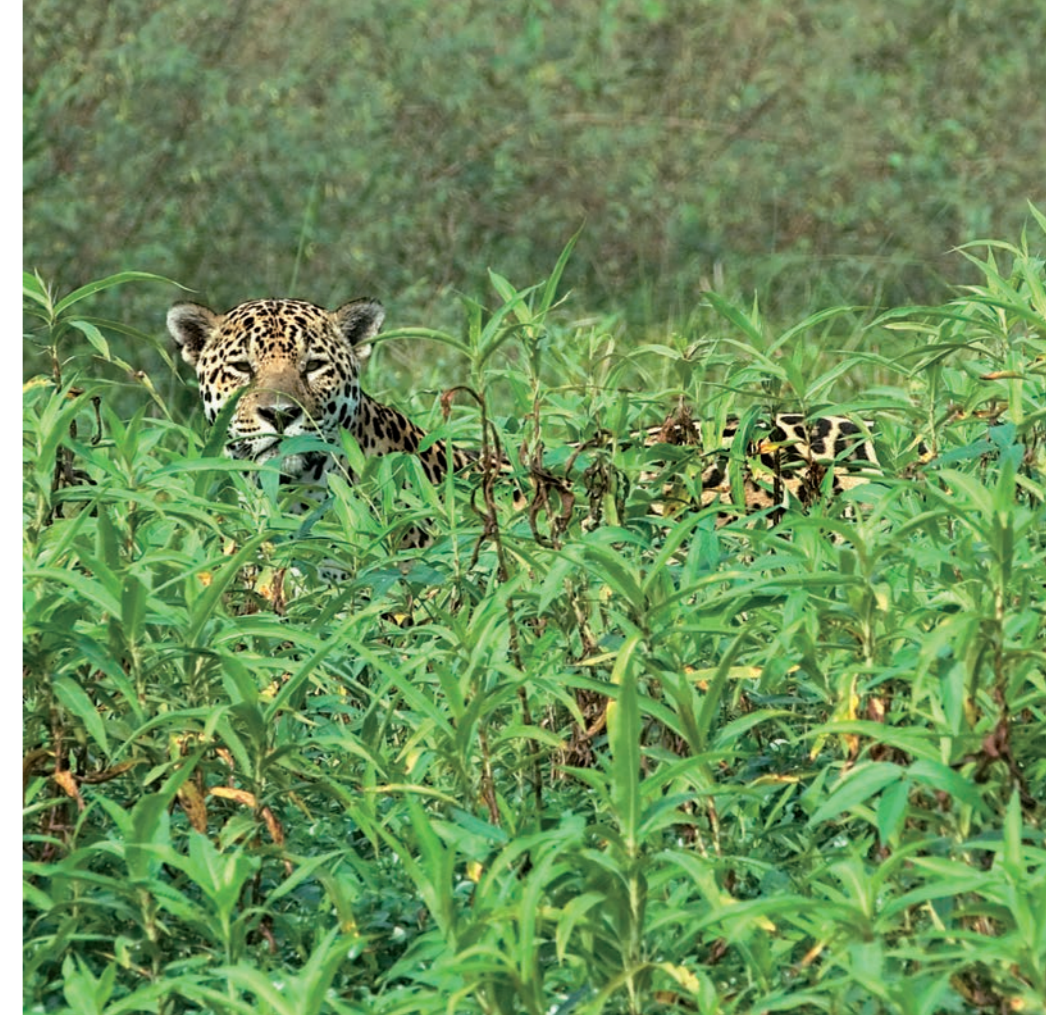
Blågulara i Emas. Kontrasten mellom fargene på fuglen og omgivelsene var en spesiell opplevelse.

Et stort jaguarhode stakk opp mellom vannplantene!

oss. Spenningen steg mens vi finkjemmet elvebredden med kikkerter på utkikk etter jaguarhoder som stakk opp mellom alle vannplantene.

Etter et glimt av en jaguar tirsdag ble torsdag 13. september den beste dagen. Som vanlig kjørte vi i sakte fart på elva som var 50–60 meter bred. Klokka var 09.10, Torunn snudde seg tilfeldigvis og kikket bakover, og hun trodde knapt det hun så. Et stort jaguarhode stakk opp mellom vannplantene! Hun hugger tak i armen til Douglas Trent og sier: *jaguar!*

Vi kjører tilbake og der sitter den, godt gjemt i det grønne. Etter et par minutter glir den unna og blir borte, bevegelser i vannplantene røper hvor den er. Vi kjører båten oppstrøms et par hundre meter og



Pantanalkaiman fotografert fra båt. Brasil har fem arter alligatorer og kaimaner. Den største er svartkaimanen som blir opptil 6 meter lang.

slår av motoren. Lydløst glir vi tilbake, alle holder munn. Der sitter den helt åpent, bare 40–50 meter unna! Som en dronning snur jaguaren på hodet og ser på oss, setter seg på baken og mønstrer oss og båten. Den viser ingen tegn til frykt, har kontroll over situasjonen. Etter to–tre minutter reiser den seg, smyer seg rett mot oss, svinger til venstre inn i det grønne og blir etter hvert borte.

En kjempeopplevelse, behørig markert med en god lunsj og kaldt drikke. I løpet av de fire dagene på elva så vi jaguar fire ganger. Torunn oppdaget tre av dem og ble behørig døpt «catwoman». For moro skyld har Trent lagt ut bilder av hodene på jaguarene de har sett og fotografert her de siste årene. Man prøver å skille og telle antall individer ved å se på mønsteret de svarte flekkene i pelsen på hodet har (jf. www.jagurriverlodge.com).

Trent trodde ellers vi ville sett flere jaguarer hadde det ikke vært for de enorme brannene som raste i Pantanal. Røyken skygget for sola sånn at temperaturen var en del lavere enn normalt midt på dagen. Kattene ville derfor muligens bruke områdene langs elva i mindre grad enn til vanlig.

Parque Nacional das Emas

600 kilometer sørøst for Cuiaba ligger denne parken omgitt av jordbruksområder som et grønt smykke. Den er bare 1.300 km², men

huser bl.a. jaguar, tapir, puma, kjempemaursluker, mankeulv og kjempebeltedyr.

I tillegg har parken et rikt fugleliv med blant annet svart-sidedetanager som ble gjenopptaget her for tre år siden. Her er dessuten et utall termitter og det best bevarte cerrado-området i hele Brasil. Vi brukte fem dager i denne parken og fikk se kjempemaurslukere, mankeulver og spor etter puma, jaguar, tapir og kjempebeltedyr.

Giuliano Bernardon som var vår guide kunne også vise frem pigghaletyranner, blågularaer, graveugler, nanduer, svart-sidedetanagere, hvitvingenattravner og smånattravner. Vi avsluttet med tre dager langs Transpantaneira road i Pantanal. Her fikk vi med oss hyasintaraer, tranevåker, kjempeotre, tapirer og en masse kaimaner og flodsvin.

Vi reiser gjerne igjen

Vi drar gjerne tilbake til Pantanal. Focus Tours (www.focustours.com) er eneste firma som tilbyr båtturer i de nye områdene på Rio Paraguay. De er dyre, men bra.

Dessuten går en del av overskuddet til opplæring og engasjement av lokale personer som siden blir brukt i firmaet som guider og lignende. Lokalsamfunnet ser derfor positivt på denne formen for turisme. Dersom noen planlegger en tur til disse områdene hjelper vi gjerne med tips.

Tranevåk fotografert i Pantanal. Denne rundt halv meter lange rovfuglen er litt av et syn med oransje bein og røde øyne. Legg merke til den lange stjerten.

Kjempemaurslukeren var en av hovedgrunnene til at vi dro til Emas. Disse snodige dyrene ser harmløse ut. De hører og ser dårlig, men trengt opp i et hjørne kan de bruke de lange og kraftige klørne på frambeina som et effektivt forsvarsmiddel.

En hel gjeng flodsvin langs Rio Pixaim. Dette er fin jaguarmat. Flodsvinet – verdens største gnager – er over en meter lang og finnes alltid i tilknytning til vann.



Jaguarhabitat langs Rio Paraguay.

To kjempeotre av en flokk på åtte ved bredden av Rio Pixaim. Kjempeoteren kan bli opptil 2 meter lang og veie 34 kg. Den var vanlig i hele Sør-Amerika, i dag finnes den bare i lommer her og der.



Bjørnen i Norge – mest kulturhistorie



Fotsaks for bjørn i Bautahaugen Samlinger. Foto: Birger Westergren.

Fra et seminar i Hedalen i Valdres om arten i vår natur- og kulturhistorie

Av
Paul Granberg
Viggo Ree
Birger Westergren

Naturhistorisk nettverk i Oppland arrangerte den 31.8.–1.9.2007 et seminar om **brunbjørnen i vår natur- og kulturhistorie**. Samlingen ble holdt på Solstad kafé i Hedalen i Valdres og samlet 27 deltagere. Det var direktør ved Valdresmusea, Torveig Dahl, som ønsket oss velkommen og fortalte litt om museene som sto bak seminaret.

Innledningsvis presenterte konservator Jahn Børe Jahnsen ved Valdresmusea bjørnen i tro og kult. Han tok utgangspunkt i sagnet om bjørneskinnet i Hedalen

kirke som er knyttet til perioden like etter Svartedauen og kan spores i litteraturen minst 250 år tilbake i tiden. Både i Norge og Sverige var det vanlig med bjørneskinn i kirker. De tjente ofte som et teppe presten kunne stå på, eller det ble lagt ved alterringen. Kirkegulvet var kaldt om vinteren i gamle dager! Det er ofte knyttet sagn til disse skinnene og mange er omtrent identiske i Norge og Sverige. Bjørnelabber og bjørneklor ble også ofte oppbevart i kirker. Til disse var det knyttet overtro om helbredende virkning og at de spesielt hadde positive virkninger for

Det er beregnet at bjørnebestanden på den skandinaviske halvøy talte rundt 5.000 dyr omkring 1850 – hvorav ca. 65 % befant seg i Norge. Den siste hefnorske bjørnestammen fantes i Vassfaret i grense- traktene mellom Buskerud og Oppland. Den ble utryddet som et resultat av lokalt engasjement, manglende naturforståelse og sviktende lovverk. Den siste binna i Vassfaret ble skutt i 1956, og bestanden ble erklært utdødd på slutten av 1980-tallet. I dag er den norske andelen av den skandinaviske bjørnebestanden beregnet til om lag 2 %.



Kåre Elgmork om bjørnen i Vassfaret

Professor Kåre Elgmork har et stort materiale om bjørnen i Vassfartraktene og har publisert en mengde fagartikler om temaet. Elgmork har for øvrig også bidratt med en artikkel i *Våre Rovdyr* om dette (nr. 2/2005). Nedenfor gjengis utdrag fra hans artikkel i *Naturen* nr. 4/1994 om den siste sønorske bjørnestammen som holdt til i dette området av landet før den også her ble utryddet.

I sorenskriverprotokoller for perioden 1733–1845 fins det opptegnelser om utbetalte skuddpremier for bjørn i Norge. Det viser at det på Østlandet ble utbetalt et stort antall skuddpremier for bjørn i prestegjeld på lavlandet som Norderhov, Sigdal, Rollag og Sandsvær. Under den store avskytningsperioden fra ca. 1850 til 1910 ble bjørnen utryddet over størstedelen av landet. Fram mot 1930 var det bjørn igjen bare i noen få områder i meget tynne bestander. Den viktigste av disse reststammene var Vassfarstammen. Det viser antall fellinger i Sør-Norge i perioden 1923–1956. De var konsentrert nettopp om Vassfartraktene. På et lite område

mellom Hallingdal og Valdres-Ådal ble det i denne perioden skutt hele 20 bjørner hvorav minst halvdelen er registrert som binner. Dessuten ble minst 4 bjørner påskutt og såret, men ble ikke gjenfunnet. Dette viser at Vassfartraktene skilte seg ut som et spesielt bjørneområde i første halvdel av dette århundret.

Vassfarstammen må oppfattes som en relikv av en større bjørnepopulasjon som på 1700- og 1800-tallet var utbredt over store deler av Østlandet, også i lavlandet. Bjørnen holdt seg derfor neppe lenger i Vassfartraktene fordi det var et gunstig område ernæringsmessig. Vassfartraktene ble et tilfluktsted i et vanskelig tilgjengelig villmarksområde under den store avskytningsperioden på begynnelsen av 1900-tallet. Men bjørnejegerne nådde også disse traktene, og vi fikk en særlig hard avskytning av binner fra 1920 til 1946. Etter 1950 ble området invadert av moderne skogsdrift med utbygging av et nett av skogsbilveger, og noe seinere av hyttebygging. Dette hadde negativ innflytelse på de bjørner som var igjen (Naturen 1977). En verneplan for Vassfaret og bjørnestammen som det ble arbeidet med

gjennom en årrekke, ble først gjennomført fra 1985. Den kom for sent og munnet ut i meget beskjedne vernetiltak uten betydning for bjørnen.

Som nevnt ovenfor var bjørnens forekomst i Vassfartraktene i 1980-årene øyensynlig inne i en kritisk fase. Dette bekreftes av en ny sporingsundersøkelse utført våren 1991 med deltagelse av nesten 200 mann som til sammen gikk litt under 2.000 km. Til tross for gunstige sporingsforhold ble ikke et eneste bjørnespor oppdaget. En taksering med bil høstene 1990 og 1991 på til sammen vel 1.000 km. skogsbilveger gav heller ikke et eneste bjørnespor eller sportegn. Selv om det er vanskeligere å påvise at bjørnen er borte enn at den er til stede, er det nå likevel grunn til å frykte at bjørnen er forsvunnet fra Vassfartraktene. Dette understøttes ytterligere av at Foreningen Våre Rovdyr utlovet 5.000 kr. til den som kunne påvise en sporrekke av bjørn på vårsnø i Vassfartraktene i 1993. Våren 1994 ble beløpet økt til 6.000 kr. Denne premien ble ikke forsøkt hevet noen av årene.

Bjørnestammen i Vassfartraktene er et klassisk eksempel på utryddelse av en dyrepopulasjon. Først hard avskytning og reduksjon i antall, så isolering i små populasjoner med etterfølgende forringelse av leveområdet ved menneskelig virksomhet og forstyrrelse. Om Vassfartraktene også i fremtiden vil være uegnet som leveområde for bjørn, vil bare ettertiden kunne vise.

gravide kvinner som skulle føde. Denne overtroen holdt seg levende helt inn på 1900-tallet.

All overtro om bjørnen har antakelig sin bakgrunn i at bjørnen er et forholdsvis stort og sterkt dyr med mange menneskelige trekk. Man mente imidlertid at bjørnen i utgangspunktet var forbundet med onde makter (Djevelen selv) og måtte innom kirken for «rensing» før dens kraft kunne brukes i helbredelsesøyemed. Som en artig detalj i en beskrivelse fra Sverige heter det at «odyr trivst inte i bjørnskin». Det var fra en tid da lopper

Seminar deltagerene med skinn av bjørn skutt i Land i Oppland på 1800-tallet.. Foto: Birger Westergren.

Bjørnefamilie skutt av Ole Juvet, Ole Nilsen, O. Grundt Røssholt og Asle Berg i Goplerudmarka i Vidalen høsten 1906. Historisk foto: Randsfjordmuseenes samlinger.





Jahn Børe Jahnsen (t.v.) fra Valdresmusea orienterte om bjørnen i tro og kult, mens Kåre Elgmork tok for seg den biologiske og naturvernmessige delen.. Foto: Viggo Ree.

og lus var et vanligere innslag i menneskets nære fauna enn hva de er i dag!

Kåre Elgmork er den zoologen i Norge som har best kjennskap til bjørnen og dens historie i Vassfarområdet – se bl.a. hans artikler i *Naturen* nr. 4/1994 og *Våre Rovdyr* nr. 2/2005. Han var en av foredragsholderne på seminaret, og redegjorde for sitt mangeårige arbeid. Professor Elgmork poengterte at når bjørnen holdt lengst stand i Vassfaret, hadde det sin bakgrunn i områdets ubørthet – og ikke i at det var her den tetteste bjørnebestanden i vårt land var lenger sør og vest med en bestandstetthet på opp til 15 bjørner pr. 1.000 kvadratkilometer. Videre orienterte Elgmork om verneplanen som han sto bak for å ta vare på bjørnen og Vassfaret – og hvilken skjebne «Norges Sarek» fikk. Med dagens kjente hastighet for binnespredning i Sør-Skandinavia vil det ta godt over 100 år før det eventuelt kan reetableres en bjørnestamme på naturlig vis i Vassfaret. Det var nok mange som satte ekstra pris på at Elgmork, som framfor noen har nedlagt et betydelig forskningsarbeid omkring vassfarbjørnen, selv var tilstede på denne historiske sammenkomsten. Les mer om



Gudbjørg Fønhus Stensrud er datter av Mikkjel Fønhus og ga et innblikk i hans liv. Foto: Paul Granberg.

dette arbeidet i rammen på forrige side.

Gudbjørg Fønhus Stensrud fortalte om sin far, Mikkjel Fønhus, og hans arbeid for privat bjørnefredning i Vassfaret. Fønhus gikk ut for fullt med dette arbeidet i ➔ s. 124



Lørdag 1.9.2007 var seks av seminardeltagerne med på en vandring opp til bjørnehiet «Fetsningen» i Vassfaret. Man fikk da virkelig oppleve hvor ødelagt og forringet dette tidligere villmarksområdet er blitt. Hogstflater og skogsbilveier preger terrenget på begge sider av Aurdalsfjorden. Foto: Birger Westergren.

Mikkjel Fønhus

Mikkjel Fønhus' datter Gudbjørg Fønhus Stensrud foredro på seminaret om farens innsats for bevaring av bjørnen i Vassfaret. Vi gjengir her noen av hennes opplysninger.

Forfatteren og naturverneren Mikkjel Fønhus var fra Sør-Aurdal i Valdres. Han slo gjennom som en Jack London og den store gjennombruddsboka var *Der villmarka suser* (1919) om slagbjørnen Rugg. Han skrev 81 bøker og var en ubestridt mester i å skildre og fortelle om livet i naturen, om mennesker og i spenningen mellom vakre drømmer og beinharde realiteter.

Han deltok aktivt i debatter om modernitet, om vern av rovdyra, om norsk fauna, og ble en forløper for 1960-årenes naturvern-bølge. Alt i 1920 begynte han å forlange totalfredning av bjørnen. Noe annet nyttet ikke, mente han da. Selv om skuddpremien ble tatt bort, ville jakten komme til å fortsette. Og selv om grunneierne fikk anledning til å nekte bjørnejakt på sin grunn, så ville de ikke benytte seg av det, for de ville være glade om den ble utryddet.

Den 1. juli 1932 kom den nye jaktloven som fredet bjørnen i tiden den lå i hi – men ikke resten av året. Men den ga grunneierne

rett til å frede bjørnen på sin private grunn, med unntak av at det var lov til å forfølge en bjørn i 24 timer inn på annenmanns grunn. Fønhus hadde da allerede stilt seg i spissen for å få til en slik privat bjørnefredning i Vassfaret med en gang den nye loven trådte i kraft. Sammen med Olav K. Opsahl fra Gulsvik, som hadde unnfangeren ideen, skrev han i slutten av mai et opprop til skog- og fjelleierne i Valdres, Hallingdal og Ringerike om å frede bjørnen. Oppropet ble blant annet trykket i avisen *Nationen*. Sammen med fredningen ble det gjennom Norsk jeger- og fiskeforening opprettet en garantiordning for erstatning av bjørnedrept sau. Denne ordningen varte frem til 1938, og bjørnestammen tok seg i løpet av disse fem årene opp igjen. Da så fredningen tok slutt innførte igjen flere av kommunene stor skuddpremie. Etter at mange bjørner derpå var blitt drept skrev Fønhus en kronikk i *Nationen* i 1947. Han skrev at dette var helt meningsløst, for bjørnen hadde nesten ikke gjort skade. «Hvordan det nu vil gå med Norges siste egentlige bjørnestamme, det er det neppe tvil om», skrev han.

I et avisintervju i desember 1970 ble Fønhus igjen spurt om bjørnen i Vassfaret da det lot til å være få bamsar igjen: «Ja det er blitt merkelig stille der inne, synes jeg. Tidlig i mai i år var jeg på en skitur inne i Vassfaret.

Det var akkurat på den tiden da bjørnen går ut av hiet. Jeg så ikke ett eneste bjørnespor, og det syntes jeg var rart. Men en ukes tid senere fikk jeg høre at noen forskere som holdt til der inne var kommet over et enslig bjørnespor. En Oslo-avis var jo også over Vassfaret med helikopter for å prøve å finne tråkk etter bjørn, men nei, ikke et spor. Det er tydelig at bjørnestammen i Vassfaret er ytterst liten».

Den 28. mai 1971 var en stor dag i Fønhus' liv. Da fikk han endelig oppleve at Stortinget fredet bjørnen i Vassfaret, og at det offentlige påtok seg utgiftene til erstatning for tap av sau på beite. Samtidig ble ulven fredet i hele landet. Men om bjørnen var fredet, så var selve Vassfaret det ikke. Skogsbilveiene krøp stadig lenger innover. «Se nå på mitt eget hjertensbarn, Vassfaret», sa han til Arvid Møller i et intervju i *Vi Menn* i 1964, og fortsatte: «Nå går det skogsbilveier dit også. Den moderne tiden har trengt inn i det mest opprinnelige stykke Norge vi eide, og i våre dager har man større sjanser til å bli kjørt ned av en bil enn å bli tatt av en bjørn der inne».

I Ingebert Kulterstads bok fra 1993 sier Fønhus: «Vår generasjon har ingenting å skryte av. Ikke er vi flinkere enn den foregående, ikke vettugere heller. Vi roser oss av å ha bygd opp velferdssamfunnet, men det er en fabel. Det meste vi har bygd av, har vi røvet fra naturen, og dette kommer en gang til å hevne

seg. Vi har tatt på forskudd».

Da Mikkjel Fønhus døde den 28. oktober 1973 etterlot han seg et budskap om respekt og ydmykhet for en levende verden – et budskap som har gyldighet langt utover hans eget liv.

Fra Fønhus' Disharmonien (1927).

Naturen er et stort urverk, som går og går hvis hjul aldri stanser fordi om menneskene ikke pirker med det og reparerer på det. De evige naturlovene holder dette verket i gang. Mennesket selv er en liten bestanddel av dette maskineriet, den eneste bestanddelen som vet at den hører inn i dette store hele. Og mennesket gjør fordring på at det er for dets skyld at hele verdensuret er satt i gang. Nå er mennesket nådd så langt at det til en ørliten grad kan pirke ved taggene på hjulene. Det kan ikke forandre selve mekanismens gang, det kan ikke stanse den eller få de til å gå fortere. Men for en kortere tid kan det bringe mislyd i en liten tone, en av de talløse toner som gjemmer seg inn i hele verdensurets ufattelige symfoni av lyd. Slike ørspinkle toner danner våre omgivelser. De er for oss den del av verdensaltet som vi med våre sanser kan fange. En slik liten tone vil jeg kalle dyrelivet omkring oss. Dyrene gir oss føde, ikke bare fysisk men også åndelig, begge deler er like viktige.

Steinar Steinarsen Ormerud med den kjente bjørnen Rugg – skutt i Vassfaret i 1908. Historisk foto: Randsfjordmuseenes samlinger.





Fra venstre:
Preparant
Monica Trond-
hjem og Finn
Audun Grøndahl.
Sistnevnte var
primus motor for
arrangementet.
Foto: Viggo Ree.

Hytteeier ved
Aurdalsfjorden
som mente han
ble angrepet
av huggorm
og avlivet det
fredete dyret i
«selvforsvar».
Foto: Birger
Westergren.

er utbredelses- og tetthetsmønster av bjørn på Østlandet gjennom 1700-tallet, men hans interesseområde strekker seg betydelig lenger og omfatter dyrelivets utvikling fra istiden.

Preparant Monica Trondhjem fra Randsfjordmuseene orienterte som siste post på programmet om hvordan man best skal ta vare på gamle skinn og annet biologisk materiale av dyr. Museene er behjelpelig med dette også overfor private eiere, og ser det som en viktig oppgave – ikke minst på bakgrunn av at det viser seg mulig i en viss utstrekning, og få ut DNA-profiler fra materialet. Dette kan kobles sammen med opplysninger om skuddpremier fra de gamle tingbøkene, og dermed gi konkrete data.

Etter en velsmakende middag var det omvisning av Elling Fekjær fra Valdresmusea på Bautahaugen Samlinger (bygdemuseum), og deretter kaffeservering i en av de gamle bygningene fra 1750-tallet. Som ikke uvanlig er på slike museer, hadde samlingen også gamle fangstredskaper som f.eks. fotsaks for bjørn. Her fikk vi da også se behovet for bedre ivaretagelse av organisk materiale, i det en ellers flott bjørnemann viste seg å være i en elendig forfatning da den skulle tas fram fra ei gammel kiste. Skinnen hadde ikke blitt sikret på en tilfredsstillende måte, og var langt på vei ødelagt av insektangrep. Etter museumsbesøket var den faglige delen av seminaret slutt, og en mindre gruppe seminardeltagere (inkl. alle fra FVR) satte kursen innover i selve Vassfaret. Her overnattet vi i ei hytte ved Aurdalsfjorden før ekskursjon den påfølgende dag.

Med tanke på de sørgelige rester som er igjen av det tidligere Vassfaret var det med litt blandete følelser vi lørdag 1.9. dro ut for å ta området i nærmere øyesyn. På vei ut traff vi en hytteeier som hevdet å ha blitt «angrepet» av en huggorm på morgenen, og som han hadde drept i «selvforsvar». Episoden kan stå som et eksempel på den ånd som har ført Vassfaret og dyrelivet til den begredelige situasjon det befinner seg i nå. Selv her inne, milevis fra fast bosetting, kunne ikke en gang en stakkars huggorm få lov til å leve!



Målet for dagens ekskursjon var det mest berømte bjørnehiet i Vassfaret – kalt «Festningen». Det ble funnet i 1902 og er et rommelig berghie som ligger i fjellbandet vest for Aurdalsdammen – med god utsikt over store deler av Vassfaret. På vei opp til bjørnehiet så vi for øvrig klare tegn på at en bjørn hadde tilbrakt siste vinter i Vassfaret. Dette kan være den kjente Deisjøbamsen, et svensk dyr som vandret inn i Norge på 1990-tallet. Men også dette individet har myndighetene gitt fellings-tillatelse på de siste årene! Like oppunder berghiet var det matraser med opplesning av en blodig 1700-talls bjørnejaktthistorie fra Rauhåkenbekken like ved. To av artikkelforfatterne kvitterte med egne opplevelser av levende bjørn fra svenske grensetrakter for å gi ekskursjonsdeltagerne et litt mer nyansert innblikk i artens atferd og levevis. Fra «Festningen» fikk vi et visst overblikk over den utarming og naturforringelse som har skjedd den senere tid i det som en gang var «Norges Sarek». Foruten en unaturlig stillhet minnet dette sagnomsuste skogområdet nå kanskje mest om en av de ulveskinnsjelder som har ligget bortstuet på et loft et par mannsaldere og kun har en og annen hårdott tilbake, mens skogsbilveiene fortonte seg som striper etter sammenbretting av pelsen. Og innimellom blinket det i hyttevinduer som den endelige signatur på menneskelig dårskap. Men når det er nevnt, skal det også poengteres at seminaret på mange måter var en positiv opplevelse som forhåpentligvis er et tegn på at en ny og bedre forståelse for naturens egenverdi kanskje kan slå rot i et bredere lag av befolkningen. Det smertelige faktum er allikevel at denne unike norske villmarken ugjenkallelig er ødelagt og tapt for framtidige generasjoner.

Alle ville kattedyr minsker i antall. I kampen om tilværelsen må de slåss med oss, og taper.

Kritisk for kattedyr

Av
Ingrid Synnøve Torp

I Trøndelags dype skoger våkner vi, en gruppe studenter, en morgen til spor utenfor hytten. Noen har vært innom i løpet av natten. Etter å ha gransket fotefarene, kommer vi til at de kan stamme fra en gaupe. Tanken er så mektig at vi velger å holde på den. En nær-gaupe-opplevelse er sjelden, det finnes rundt 300 eksemplarer av Norges eneste ville kattedyr – ingen livskraftig bestand. Men ettersom det er kontakt mellom gaupe i Norge, Sverige og Finland, blir den regnet som sårbar snarere enn truet.

Gaupen jakter med synet, som mange andre katter. Det sies at den kan se en mus på 75 meters avstand, en hare på 300 meter og et rådyr på 500 meter. Men selv er jegeren svært vanskelig å få øye på, i likhet med mange av dens fjerne slektninger. Skyheten deres gjør det umulig å ha full oversikt over kattens tilstand, men det er liten tvil om at mange av dem står i fare for å forsvinne.

Kattedyrenes ønske om å leve på store, uforstyrrede jaktmarker går dårlig overens med menneskenes interesser. Vi konkurrerer både om områder og byttedyr, og i tillegg gjør vakker pels kattene til et ettertraktet byttedyr for menneskene. Jakten har riktignok gått ned, og på papiret er dyrene godt vernet, men ifølge den globale rødlisten over truede

arter, utarbeidet av Verdens naturvernunion (IUCN), er trenden nedadgående for alle verdens arter av ville kattedyr. Selv de katterartene som blir regnet som livskraftige, er på tilbakegang, fordi konkurransen med mennesker blir for tøff. I tillegg møter de andre problemer, som utblanding med tamkatter.

Overalt

Kattens utbredelse tyder på at de er en evolusjonær suksess. Det finnes varianter av dem nesten overalt, i regnskog, krattskog, sump og ørken, på fjell og savanne. De finnes i alle verdensdeler, bortsett fra i polarregioner og på øyer som Madagaskar og Australia. Kattene har vist seg å være tilpasningsdyktige og fleksible, men sam-

Jaguar (*Panthera onca*) i Brasil. Foto: Rune Bjørnstad.





Borneotreleopard (*Neofelis diardi*) – skilt ut som egen art. Finnes på Borneo og Sumatra. Foto: WWF–Canon/Alain COMPOST.

tidig har noen av dem utviklet ekstreme spesialiseringer innen føde, jaktteknikk, leveområde og utseende.

Vi har også temmet katten og brakt den inn i sentrum av byer, inn i husene våre og til de fjerneste avkroker av verden, til og med verdensrommet. I 1963 ble den parisiske bakgårdskatten *Felix* sendt opp i en rakett til 20 miles høyde. Han overlevde turen. Tamkatten har lært seg å leve nært mennesket og med mennesket, uavhengig av naturen. Men resten av verdens kattedyr, de som er avhengig av villmark og intakte økosystemer for å overleve, sliter: Ifølge rødlisten er 11 livskraftige (Least Concern), åtte er nær truet

(Near Threatened), 12 er sårbare (Vulnerable), fire er sterkt truet (Endangered) og én kritisk truet (Critically Endangered). Det kattedyret som regnes som kritisk truet er en litt mindre slektning av vår egen gaupe og lever i Spania og Portugal – pantergaupen. Den kalles også iberiagaupe.

Matmangel

Det opptil 13 kilo tunge rovdycet har kraftige flekker og kanin på menyen. Gnageren utgjør 75 til 90 prosent av kostholdet til pantergaupen. Men fra 1950-tallet skrumpet mattilgangen inn, etter at kaninpest brakt over fra Sør-Amerika reduserte kaninbestanden

drastisk. Samtidig har veitrafikken økt, og biler utgjør den største trusselen for pantergaupen. For første gang på 2000 år er derfor en katteart i ferd med å forsvinne. I 1990 var bestanden på 1.200 individer. Ti år senere var den nede i 400. I 2003 hadde den sunket til 160, og man trodde det bare fantes to isolerte gaupegrupper igjen, med til sammen rundt 100 individer.

Nå er imidlertid en ny bestand oppdaget i områder av Castilla-La Mancha i det sentrale Spania, som tidligere har vært lite undersøkt. Dette området er det minst befolkede i Spania. Myndighetene vil foreløpig ikke gå ut med hvor mange panter-



Pantergaupe (*Lynx pardinus*) i fangenskap på Coto Doñana i Sør-Spania sommeren 1971. Foto: Viggo Ree.

gauper som er funnet, men bestanden skal visstnok bestå av både voksne og unger. Det er altså ikke bare snakk om tilfeldig forbigående voksne gauper. Kan hende er de nyfunne gaupene genetisk forskjellige fra de større og mer stabile populasjonene som finnes i det sørlige Spania. Dette gir et nytt halmstrå av håp for den iberiske katten. Men det ser dårlig ut også for flere underarter: sørkina-tiger, sumatra-tiger, sibirsk tiger, amur-leopard, kaukasiske leopard, asiatisk løve og asiatisk gepard er alle kritisk truet. Enkelte av kattedyrene kan gå inn i historien uten at vi får anledning til å studere dem.

Flere funn

I regnskogene på Borneo og Sumatra bor en svært hemmelighetsfull jeger. Den er en fabelaktig klatrer som lever av aper, svin, hjortedyr, fugler og reptiler. Halen dens kan være like lang som kroppen, og ingen andre katter har lengre hale eller hjørnetenner i forhold til størrelsen. Inntil nylig trodde man denne katten, som har vært kjent siden tidlig 1800-tall, var en variant av fastlandstreleoparden i Sørøst-Asia, men nå er det blitt fastslått at de to er like forskjellige som en løve og en tiger. Utseendet alene var tilstrekkelig til å trekke en konklusjon. Andrew Kitchener ved Nasjonalmuseene

i Skottland ledet undersøkelsen, og han uttalte til *The Times* at han synes det er utrolig at ingen har sett forskjellene tidligere.

– I det øyeblikket vi begynte å sammenligne huder fra fastlandstreleoparden og leoparden fra Borneo, var det klart at vi sammenlignet to arter. Arten fra Borneo var mørkere enn fastlandstreleoparden, den hadde mindre flekkmarkeringer og ikke minst – den hadde en dobbel stripe langsmed ryggen snarere enn en enkel. DNA-tester bekreftet resultatet. De to treleopardene hadde 40 forskjeller i DNA-materialet (løve og leopard har 56 slike forskjeller),

Treleopard (*Neofelis nebulosa*) fra det sørøstasiatiske fastlandet. Foto: WWF-Canon/Gerald S. CUBITT.



Gaupe (*Lynx lynx*) i Kristiansand dyrepark. Foto: Roar Solheim.





Sibirsk tiger (*Panthera tigris altaica*) på rehabiliteringssenter nær Khabarovsk i Sibir. Foto: WWF-Canon/Vladimir FILONOV.

og dermed skilte de sannsynligvis lag for rundt 1,4 millioner år siden. Årsaken til at forskjellene har tatt så lang tid å oppdage er at treleoparder er notorisk sky, aktive om natten og tilbringer mesteparten av tiden høyt oppe i trær. Derfor observeres de sjelden, og det finnes få eksemplarer i museer og naturhistoriske samlinger.

14. mars 2007 fikk den nye arten sitt navn, borneotreleopard, og listen med kattedyrarter ble utvidet fra 36 til 37. Kan hende finnes det flere der ute, kan hende vil listen bare krympe med tiden.

Tiger til salg

5000 flasker tigerknokkelektstrakt til salg! Det var tilbudet som møtte WWF og Traffic da de gjennomførte kinesiske auksjonssider på Internett. Og dette partiet utgjorde bare ett av 17 funn.

Tigren har i dag seks gjenlevende underarter, etter at tre underarter er blitt utryddet i løpet av de siste 50 årene. Dyrets utbredelse har krympet drastisk i de siste tiårene. Det finnes ingen nøyaktige estimater, men man antar at antallet har gått ned med rundt 95 prosent siden 1900, fra rundt 100.000 til mellom 5.000 og 7.000. Kina huser fire av de seks gjenlevende underartene av tigren, og handel med dyret har vært forbudt siden 1993. Da forbudet ble innført, ble bruken av tigerknokler i tradisjonell medisin nesten eliminert, men det finnes rester av handelen på nettet. Nå øker også presset mot handelsforbudet. Kinesiske forretningsinteresser går inn for å tillate salg av tradisjonelle medisiner og klær laget av tiger. Antallet tigerfarmer i Kina øker, og farmenes investorer driver lobbyvirksomhet for å legalisere salg av produkter fra disse anleggene, som totalt huser 4.000 tigere. 3.000 av disse er konsentrert på 10–20 gigantfarmer, hvor store lagre av tigerdelar hopper seg opp i

påvente av muligheten til å legge dem ut på markedet. Et lovlig marked.

Men ikke alle er like opptatt av akkurat det. Etterspørselen etter skinn fra kattedyr som statussymbol er også økende, spesielt i Tibet, hvor tre prosent av innbyggerne hevder å eie kapper av tiger- eller leopardskinn, såkalte chubaer, selv om de vet at det er ulovlig.

Tigren er vanskelig å overse, som kongen av kattedyr kan den veie opptil 300 kilo. Den kan måle 330 cm fra snute til hale. Man vil legge merke til om den forsvinner. Andre katter er det verre med. Den minste, rustflekatten, veier bare 1–2 kilo. Den lever i Sørøst-Asia og holder til i trærne. Trolig jakter den om natten. Noe særlig mer vet man ikke, annet enn at den står på rødlisten og regnes som sårbar.

WWF arbeider konkret for å redde mange av verdens truede kattedyr. Men tigren er valgt ut som en av WWFs «flaggskiparter», fordi den er et symbol for Asias fantastiske naturmangfold, og er et av de mest karismatiske og fantasieggende dyrene som finnes. WWF satte i 2002 i gang et program for å redde tigren, som er et av verdens mest truede kattedyr. Det er identifisert sju prioriterte områder fra Russland til Indonesia hvor tigervern vil være nyttigst på lang sikt. I disse områdene jobber WWF og partnere for å redusere truslene mot tigren ved å gjenopprette egnede leveområder, styrke arbeidet mot krypskyting, bidra til å dempe konflikter mellom tigre og mennesker, finne nye måter å forvalte naturområder på og stanse den illegale handelen med tiger. Mer om dette på WWFs nettsider www.panda.org/tiger.

Ingrid Synnøve Torp er journalist i *Aftenposten* og artikkelen har stått på trykk i *A-magasinet* nr. 45 – 9. november 2007.

Rop ikke ulv i utide

«Hvis det er avvikende atferd at ulven vandrer omkring blant hus om natten når folk er innedørs, så finnes det mange dyr som oppfører seg avvikende.» Det påpeker Tobias Gustavsson ved HundCampus i Hällefors i Sverige. Han trener hunder til å bli ulverene og diskuterer her begrepene rundt lite sky ulver og atferd når mennesker, hunder og ulver havner i nærheten av hverandre.

Av Tobias Gustavsson

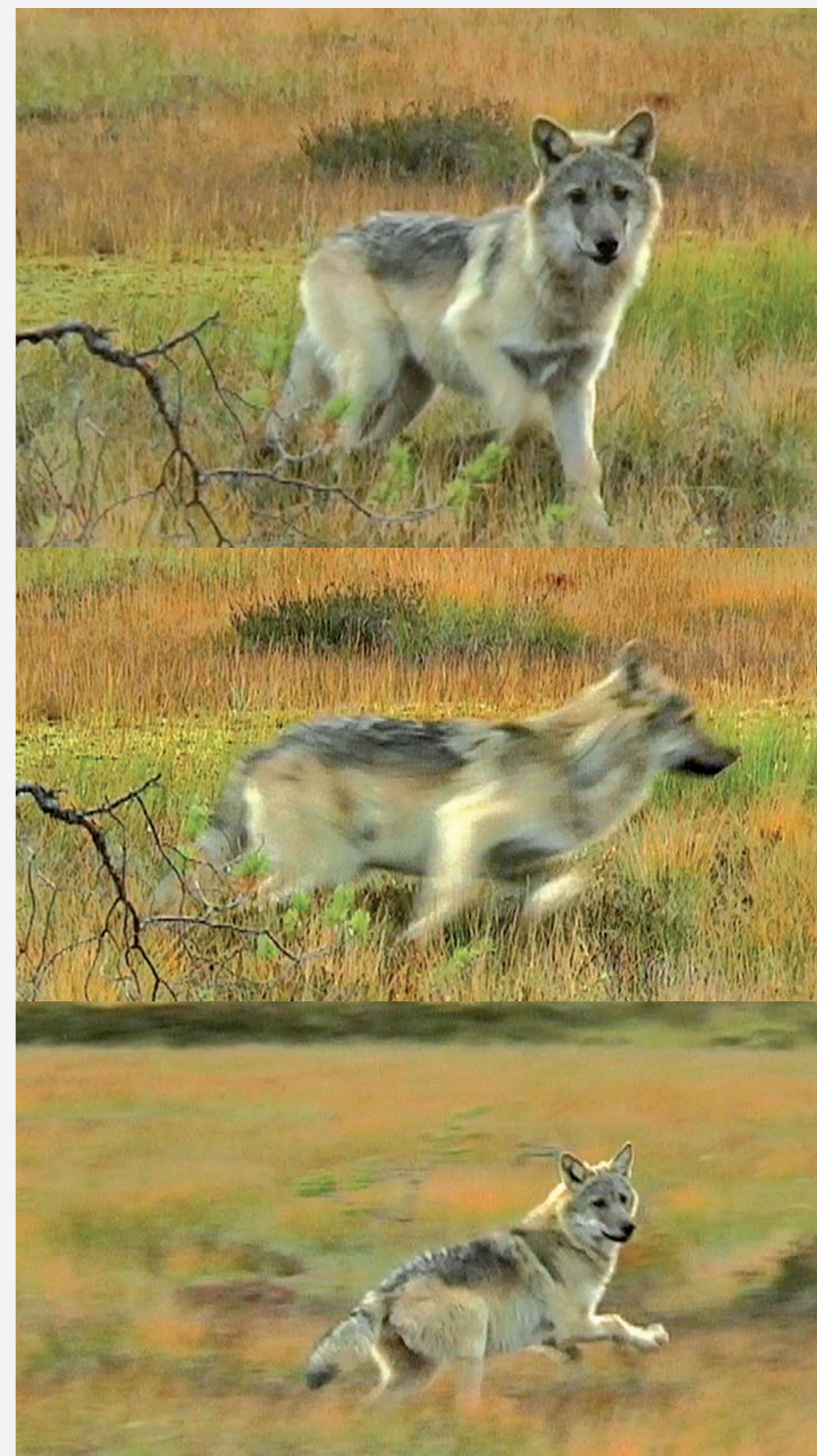
Ulvens store tilpasningsdyktighet til nye miljøer og nye forhold skaper problemer når man skal vurdere hva som er normal eller unormal atferd. Har en ulv unormal atferd når den står langs en trafikkert vei og ser på bilene? Er en rev som gjør dette unormal? Kanskje er det nettopp denne ulvens mangel på ubehagelige erfaringer i tilknytning til trafikk som gjør at den ikke unnviker slike situasjoner. Den er kanskje bare nysgjerrig på noe som ikke finnes i dens normale miljø.

I takt med at ulvebestanden øker kan vi regne med enda større variasjon i atferd. Tilpasningsdyktighet hører sammen med en viss grad av nysgjerrighet. Hvis ulven kommer nær oss er det ikke nødvendigvis en trussel fra dyrets side, men kan oppfattes som en fare på grunn av de fiktive erfaringer vi mottar fra media, eventyr, redde «ulvemotstandere» osv.

Dyr kan være varierende sky i varierende livssituasjoner. Ender og gjess er eksempelvis uredde ved fôringsplasser om vinteren, sky under hekkeperioden og når ungene er små – mens de er mer uredde når ungene blir større. Ulven er sky når den oppdager mennesker, men uredde når menneskene er innendørs eller til og med i telt der luktene skulle være tydelige.

Hvis det, som noen påstår, er avvikende atferd at ulven vandrer omkring blant hus om natten når folk er innen-

En halvt år gammel ulvevalp i Filipstadstadsreviret i 2003 oppdager en ukjent kamuflert skapning, reagerer med en lynrask vending og løper vekk. Alle fotos: Arne Mortensen.



dørs, så finnes det mange dyr som oppfører seg avvikende: elg, rådyr, hjort, rev, grevling, gaupe osv.

Det er en vanlig oppfatning at ville dyr hele tiden er redde – det er de ikke. Panisk flukt koster energi og dyr er flinke til ikke å forbruke energi unødvendig. Alle mennesker, med eller uten hund, som beveger seg i naturen iaktas av elg, rådyr og rev. Men dyrene holder en sikkerhetsavstand som gjør at man sjelden ser dem. Det er oftest en bedre strategi å iaktta en eventuell fare enn bare å flykte unna uten kontroll.

Ved store orienteringsstevner fordrives dyrene ut av området, men noen dager etter konkurransen er de tilbake igjen. De synes å ha kontroll på situasjonene. ➔

I forrige hefte av *Våre Rovdyr* ble Olof Liberg intervjuet der han anså at organisert drevjakt med postering øker skyheten i og med at dyrene skjønner at de etterstrebes selv om ikke et eneste dyr felles. Denne typen av jakt bedrives allerede under bl.a. elgjakt. Ulver som befinner seg i området samtidig burde trolig også føle seg jaktet på i så fall. Konsekvensen av ulvejakt kan være at de uredde individene drepes først, men trenger ikke lede til en økt frykt hos ulvestammen generelt. Det skulle i så fall tyde på en forstandsevne hos dyrene som er langt utenom det vanlige.

Løsningen på problemet med uredde individer ligger i å skaffe mer kunnskap i hvordan disse dyrene fungerer og deretter øke bevisstheten hos de mennesker som skal leve blant rovdirene. Er det noe mennesker undrer seg over og gripes av så er det nettopp ulvens etologi. Til tross for dette bedrives ingen etologisk forskning på ulv, dvs. forskning på ulvens atferd. Det trengs økt samarbeid mellom aktuelle forskningsretninger som omfatter rovviltet i dag der etologien burde ha sin naturlige plass.

Atferdsskole

Habituerte ulver er intet stort problem

I samband med at «uredde» ulver har opptrådt enkelte steder begynte et nytt begrep å anvendes. Man begynte å snakke om habituerte ulver. Begrepet har fått noe forskjellig mening avhengig av hvem som benytter det. Ikke sjelden brukes det også helt feil.

Habituering betyr at hvis noe dyret oppfatter eller blir oppmerksom på ikke følges av en viktig hendelse i form av behag eller ubehag, så slutter dyret å være oppmerksom på det og har dermed blitt habituert.

En ulv kan begynne å habitueres i forhold til mennesker, men plutselig havne for nær – mennesket blir et for sterkt inntrykk og utløser flukt. Ulven kan da i stedet bli ekstra redd for mennesker. Den har da på fagspråket blitt sensitisert. Sensitisering er noe som ofte oppstår ved skuddtrening av hunder. Hunden viser ingen reaksjon når det første skuddet smeller, ved det andre skuddet har skytteren gått nærmere, ved det tredje skuddet enda nærmere og hunden begynner plutselig å reagere på skuddet.

Grensen mellom habituering og sensitisering er hårfin. Under en terskelverdi skjer habituering og over terskelverdien blir det sensitisering. Å bryte et dyrs habituering er ikke

vanskelig. Ofte blir dyret dessuten enda reddere enn det var før. Om visse uredde ulver kun er habituert i ordets rette mening, så er det med andre ord ikke noe alvorlig problem.

Habituering har vært nevnt i sammenheng med ulver som har besøkt jegerens slakteplasser og da opptrådt lite sky. Det kan ikke kalles habituering, men bør i stedet defineres som det motsatte av sensitisering, dvs. desensitisering og «counterconditioning». Det betyr at noe som det ville dyret føler er ubehagelig, f.eks. mennesker, gradvis vendes til å bli noe behagelig ved at det assosieres med noe positivt slik som mat. Dyrets følsomhet minsker gradvis i forhold til det ubehagelige og det våger suksessivt å komme nærmere.

Dersom rovdire ikke er ønskelig nær bebyggelse bør man sørge for at det ikke er noen ressurser der som rovviltet kan oppfatte som verdifullt slik som slakteavfall, søppel, talgboller ved fuglebrett, fôringsplass for rådyrene og tisper i løpetid i hundegårder.

Hunder blir ulverene med belønning – ikke med straff

En av årsakene til å løse hunder og ulver møtes er at hundene sporer opp ulvene. Under vinteren 2005–2006 utførte det svenske Viltskadecenter tester med hunder og ulvespor. En del av de hundene som viste stor interesse for ulvespor ble valgt ut for trening ved hundetrenings-senteret HundCampus i Hällefors. Målsettingen med Viltskadecenters og HundCampus' fellesprosjekt er å finne ut om man med en metode som bygger på belønning, men ikke straff, kan redusere hundenes interesse for ulvespor.

På HundCampus har man utviklet metoder for relativt raskt å lære hunder å velge riktig blant spesielle lukter. Vi har vist at det på denne måten går å redusere fuglehunders interesse for villsvin og øke interessen for fugl. Med samme metodikk kan man øke drivende hunders interesse for det vilt de skal jakte og minske interessen for ulvespor i samme terreng. De metoder vi benytter innebærer ikke at hundene straffes i forbindelse med ulvelukt – derimot at deres interesse minsker til fordel for det vilt de skal jakte.

Straff kan gi uønsket virkning. Siden vi ikke vet om hunder skiller mellom ulver og andre hunder risikerer man å gjøre hundene generelt redde

for alle hundedyr. Straff utløser dessuten alltid en eller annen form for forsvarsreaksjon. Velger hunden å vise aggressiv atferd i møte med ulv, så går det med stor sannsynlighet svært ille. Straff gjør også at hele situasjonen blir ubehagelig for hunden – ikke bare for det som hunden bestraffes for, men også for hundeføreren, omgivelsene og andre faktorer i den forbindelse. En annen uønsket type forsvarsreaksjon som kan oppstå er flukt, noe som kan utløse jaktatferd hos ulven.

I prosjektet trenes hunden til å ignorere ulv- og hundespor. Den viser med andre ord ingen interesse, noe som bør oppfattes som minimalt utfordrende for ulven. Manglende interesse for ulv kommer av at hunden har fått økt motivasjon for annet vilt. Hunden lærer seg at snusing på eksempelvis elglukt leder til belønning, mens snusing på ulvelukt ikke utløser belønning.

Uteblitt belønning er svært effektivt fordi ingen dyr fortsetter å gjøre noe den ikke tjener på. For å skape denne typen av assosiasjoner kreves en tydelig timing mellom atferden og konsekvensen, og en belønning som hunden synes det er verdt å jobbe for. Når hunden belønnes, dannes samtidig assosiasjoner med faktorer i omgivelsene – denne situasjonen er positiv!

Det er lett å tro at belønning og straff er hverandres motpoler, men riktig slik er det ikke. Det motsatte av belønning er uteblitt belønning, og man kan si at følelesskalaen går fra glede ved belønning til skuffelse eller frustrasjon ved uteblitt belønning. Benytter man seg av ubehag i treningen er følelesskalaen en helt annen – den går fra ubehag ved straff til lettelse når ubehaget uteblir.

Vi er overbevist om at treningsmetodene med belønning gjør at hundene blir mindre motivert til å følge ulvespor og mer motivert til å følge det jaktbare viltet. En forutsetning er også at hundeførerne fortsetter treningen hjemme.

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Kasserer

Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem

Tormod V. Burkey, Welhavens g. 19, 0350 Oslo
mob 93 45 67 87

Styremedlem

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem

Christin Valsjø, Peer Gynts v. 12 B, 2619 Lillehammer
p 61 26 47 72, mob 90 53 95 83

Vararepresentanter

Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Lars J. Berge, 7882 Nordli

p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Rein Midteng, Steinbrøttet 11, 2743 Harestua

mob 40 06 81 88

Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda

p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Daglig leder/redaktør

Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann

Birger Westergren, Sømskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Informasjonskonsulent

Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark

Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge

Lars J. Berge, 7882 Nordli

p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Hedmark

Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold

Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Regionleder Sørlandet

Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35



Foreningens formål

* arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander

* arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse

* spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdirenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper

* støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler

* arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:

- artenes reproduksjonstid
- ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
- artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk

* samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdire.

2008

| | |
|-----------------------------------|--------------|
| Seniormedlem | min. kr 200 |
| Seniormedlem + familiemedlem(mer) | min. kr 250 |
| Juniormedlem (under 18 år) | min. kr 75 |
| Bedriftsmedlem | min. kr 1000 |

Medlemskap inkluderer 4 hefter av *Våre Rovdyr*
Kun abonnement *Våre Rovdyr* kr 200
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO8728001112149

Foreningen Våre Rovdyr

Postboks 195
2151 Årnes

E-post: fvr@fvr.no

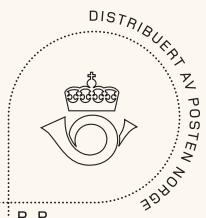
Tlf.: 22 23 23 89

Web: www.fvr.no

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317



B-Economique
NORGE

P.P.

**Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes**

